БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген
1963 ч.
АВГУСТ
9
ПЯТНИЦА
№ 188 (5592).
Өртээ 2 көп.

Чепсеглениишкинни бүгү-нийти дужүрериниң оруунче баштайгы базым

Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели телеграмма чоруткаш, ядролуг чепсекти хоругдаары дээш делегейниң IX конференциязының төлээлеринге болгаш термоядролуг дайынны чайладыры дээш тайбыңның VI национал марыжының киржикчилеринге совет профэвилелдериниң миллион-миллион кежигүннериниң өмүнээзинден изиг байыры чедирген. Агаарга, космоска болгаш суг адаанга ядролуг шенелделер кылырын соксадыр дугайында улуг күрүнелерниң дугуржулгазы болза чепсеглениишкинни бүгү-нийти болгаш бүрүн дужүрериниң, кижилерни массалыг кырарының бүгү чепсектерин узуткаарының оруунче баштайгы базым болуп турар деп, ВЦСПС онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЕЛИ, ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Мал чемнери—малчыннарның чедиишкиннинг ажылдарының үндезини. Малдың чем-сууру кайы хире быжыг болурундан келир кышты канчаар эрттирери хамааржыр. Ол дугайында ажыл-агый бүрүзүнде чүгле хойжулар, саанчылар, инек кадарчылары эвес, харын хамыктың мурнунда кукурузачылар сагыш салып турар. Оларның кызымаккай күш-ажылы эрткен кыжын ниитиниң малын камгалап алыр, оон продуктулуун кудулатпас арганы малчыннарга берген.

Республиканың кукурузачыларының хөй кезии боттарының кукукуруза тараан участоктарында бо чылын база-ла улуг кужениишкиннинг ажылдап турар. Дуржулга станциязында кукурузачы Петр Мурыгинниң звенозу кайгамчык эки кукурузаны өстүрген. Ол звенонуң 333 гектар участогу гектар бүрүзүнден 500 центнерден эвээш эвес ногаан массаны бээр. Кукурузачылар ол хире дүжүттүг канчап өстүрүп алганнарыл?

Чазын өзүмнер үнгүже чедир база өзүмнер аайы-биле кукуруза тарылгаларын илииртээн. Ол чорук хөрзүнге өл-шыкты камгалап, үнүштерниң дазылдарынче агаар кирерин күштелдирер арганы берген. Өзүмнер үш-дөрт бүрүлер чедир өзе берген үеде баштайгы, а бир неделя болганда ийиги культивастаашкынны чорудуп, одуруглар арaзынга минералдыг чемишчидилгелерни төккен. Немелде чемгерилге кылган соонда үнүштер шапкын өзүп эгелээн. Ындыг болза-даа Петр Мурыгин аңаа доктаавааан. Кукурузаның одуруглар арaзынга бок үнүштер тыптып кээрге Петр бодунуң звенозун ховуже үндүрүп, чаңгыс угланыышкынга илииртээшкин чоруткан. Ам ук звенонуң участогунда кукуруза хүн бүрүде бедидир өзүп, ажыл-ишчилерниң сеткил-сагыжын өөртүп турар.

Межегейниң кукурузачылары база эки ажылдаан. Ногаан дөрбелчиннерниң сурагдыг мастерлери П. Пикало, В. Цыпушев, Л. Гольцов, М. Иванов, О. Анай-оол, П. Мелентьев гектар бүрүзүнден 400—500 центнер силос массазын ап, саар инектерни бедик шынарлыг силос-биле четчир хемчээлге хандырар.

Межегейжилерниң чедиишкини чүткүлдүг күш-ажыл-биле чедип алдынган. Олар боттарының кукуруза тарылгаларын ийи угланыышкынга өй-шаанда илииртеп, бүгү шөлге минералдыг чемишчидилгени төккен.

Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы», «Улуг-Хая» совхозтары багай эвес кукурузаны өстүрген. Кукурузачылар Б. Кенден, Н. Калдар-оол, Т. Тыртык-оол, Н. Цыбин оларның участоктарындан 200—300 центнер ногаан массаны ажаап ап болур.

Тываның барык-ла бүгү районнарынга кукуруза бедик дүжүттү берип турар. Ону мурнакчы кукурузачыларның практиказы көргүскен. Таңды районнуң «Совет Россия» колхозунда бо чылын база багай эвес кукуруза үнген. Өй-шаанда ажылдап кылган болгаш минералдыг чемишчидилгелер-биле немей чемгерген 150 гектар участок гектар бүрүзүнден силос массазының эки дүжүдүн бээр. Ындыг болза-даа ол ховунуң кожазында одуруглар арaзын ажылдап кылырын база немелде чемгерилге чорударын орай кылган 100 гектар кукуруза бок үнүштерге хөме алдырган, оон дүжүдү баштайгы участоктаазындан дыка куду болур.

Күс эгелээн. Кукуруза бодунуң өзүмүн удавас соксадыр. Чамдык районнарга августуң ийиги он хонуунда эрте доңат дүжүп болур. Ол чорук болза дыка хөй колхозтарга болгаш совхозтарга августуң 15 — 17-ден эгелээр ажаап алыышкынга белен болурун ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, агрономнарынга, кукурузачыларынга хүлээдип турар. Ындыг турбуже силос ажаар техниканың белеткелиниң талазы-биле байдал республикада дүвүрээзиннинг болуп турар. Августуң эгезинге чедир силос ажаар комбайннарның чүгле үштүң ийизи хирези септеттинген турган. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем, Өвүр районнарның ажыл-агыйларында, «Тээли», «Барлык», «Тыва», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарда, дуржулга станциязында машиналар септелгези онза багай чоруп турар.

Сагыш амыр чорукту узуткаар үе келген. Силос ажаар бүгү техниканы, автомашиналарны август 15-ке чедир бүрүн белен кылдыр тургузар ужурлуг. Ынчанмас болза силос массазының чидириглеринден чайлаар аргажок.

Ындыг болза-даа чамдык ажыл-агыйларда кукуруза багай үнген болгаш харын-даа шуут үнмээн төлээде, чүгле кукуруза силозунче идегел салып болбас. Ынчангаш чаягаар өскен сигенни ажаап силостаарынче сагыш салза чогуур. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ону өөренип көрүп турар. Каа-Хем, Бии-Хем районнарның колхозтары, «Улуг-Хая» болгаш «ҮТКА 25 чылы» совхозтар чаягаар бүткен сигенни силостап эгелээн. Ол ажыл-агыйлар будук-бүрү чемнерни белеткээр дугайын база утпайн турар. Чижээ, «ҮТКА 25 чылы» совхозта ындыг чемнерни 135, Бии-Хемниң колхозтарында—77 тоннаны сарааттаан.

Ындыг болза-даа республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары ынчаар ажылдавайн турар. Өвүрнүң болгаш Барыын-Хемчиктиң колхозтары ол ажылче шуут эгелеп кирбээн.

Тарааларны массалыы-биле ажаап алырының үези чоокшулаан. Тараа кезилдезин эгелегиже чедир арткан хүннерде бүгү күштү силос салырынче, сиген кезеринче, будук-бүрү чемнер белеткээринче мобилизастаары эргежок чугула. Мал чемнерин четчир хемчээлге белеткээн ажыл-агыйларга кыш коргунчуг эвес. Мал чемнериниң курлавыры барда малдың продуктулуу кышкы айларда безин кудулавас, ол болза республика күрүнеге сүт, эът болгаш дүк садарының күрүне планын чедиишкиннинг күүседириниң дээре магадылалы болур.

Дуржулга станциязының сиген шөлдеринде

Бо чылдың чазы кавыскалыг болгаш чайы изиг-даа болза көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының сиген шөлдеринде оът-сигенниң үнүжү Таңды районнуң өске ажыл-агыйларындан дээре деп чугаалап болур.

Станцияның коллективи сиген кезилдезинге эрткен чылдан эки белеткенген. Сиген ажаар бүгү техника өй-шаанда септеттинген. Ажыл-агыйның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери мал чемнери белеткээр кампанияже эгелеп кирериниң ыракта мурнунда бүгү-ле сиген шөлдерин эргип көргеш, оът-сиген четчип, бышкан черниң сигенин кезип эгелээрин шиитпирлээн.

Сиген кезилдезин чорудары-биле станцияда трактор-хову бригадаларының аайы-биле беш бригаданы тургускаш, баштай үшкү трактор-хову бригадазының коллективин Кара-Чырааның сиген шөлүнче киирген. Ооң соонда бирги, ийиги, дөрткү, бешки бригадалар удаа-дараалаштыр киргилээн.

Станцияның мал чемнери белеткээр бүгү бригадалары ниитиниң малынга 3.100 тонна сиген белеткээр планныг. Бо чылдың оът-сигениниң үнүжүнүң байдалы-биле алырга ол ындыг-ла чиик эвес сорулга болур. Сигенчилерниң кужениишкини ам ол сорулганы шиитпирлээринче угланган. Ооң аңгыда станцияның кол коданында ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар сигенчи бригадаларга дузалажыры-биле дыштаныр хүннерде воскресниктерни кылып турар.

Эрткен дыштаныр хүнде организастаан воскресникке 150 ажыг кижи киришкен. Олар ол хүн 120 тонна сигенни бөлүп сараатташканнар. Воскресниктиң дөрткү бригадага ажылдаан киржикчилери эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдап, 47 тонна сигенни бөлчүп сараатташкан.

Станцияның бүгү сиген белеткээр бригадалары июль 5-ке чедир 844 тонна сигенни белеткээн. Ол болза мурнуку беш хонук-биле деңнээрге 373 тонна хөй болуп турар. Үшкү бригаданың коллективи сиген белеткээр онаалдазын 35,6 хуу күүседип, өске бригадалардан мурнап турар. Ук бригада Кара-Чырааның сигенин кезип дооскаш, ам Хады иштинде кестирип турар.

Мал чемнери белеткээриниң планын чедиишкинниг күүседир дээш кужениишкиннинг ажылдап турар ажыл-ишчилер кайы-даа бригадаларда бар. Чижээ, бирги бригадада Виктор Дремлюгов, ийиги бригадада Петр Кочерга, үшкү бригадада Геннадий Михайлов, Иван Симонов оларның агрегаттары сиген кезилдезинге хүн бүрүде бүдүн-чартык ийи норманы күүседип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар. Ындыг болза-даа бүгү сигенчилер ынчаар ажылдавайн турар.

Мал чемнериниң белеткелинде ажыл-ишчи бүрүзү бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарының аргалары бригада санында тургустунган. Бригадаларның турлагларында дыштанып, удуп, хостуг шак эрттирер черлер бар, ниитиниң чемненилгези организастаттынган, сигенни кезип, бөлүп, сарааттаарынга четчир тракторлар, сиген кезер, бөлер машиналар болгаш өске-даа механизмнер четчир. Хол-биле күүседир ажыл барык-ла чок. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, сиген кезилдезиниң темпизин дүргедедириниң бүгү аргалары — ажылчын күш, техника-даа бар. Ынчалзажок ажыл эки-ле бүтпейн турар. Чеже-даа оралдажыр болза мал чемнери белеткээриниң планын күүседири берге, чүге дээрге сигенниң дүжүдү ниитизи-биле багай дээр хөөн сигенчилерде бар. Ынчангаш оларның хөй кезии аажок оожум ажылдап турар. Ажылче эртенгиниң 10-11 шактарда арай боорда үнер, бригадаларның турлагларынга хонмас, аалдарынче чанаттаар чорук бирги, ийиги бригадаларда барык-ла хүн бүрүде болуп турар.

Ажыл бүрүзүнүң темпизин дүргедедиринге ону күүседип турар ажыл-ишчилер ортузунга организакчы ажыл улуг рольду ойнаар. Ындыг турбуже станцияда партия организациязы (секретары эш Яркин), ажылчын комитеди (даргазы эш Бөлгүм-оол) политик-кижизидилгелиг, агитас-массалыг ажылды кедергей кошкак чорудуп турар. Мал чемнери белеткээр бригадалар болгаш тус-тус ажыл-ишчилер арaзында социалистиг чарыш организастаттынмаан, лекция, беседа кылыр агитаторлар чок. Бригада бүрүзүнүң ниитизи-биле белеткээр сигениниң онаалдазын чедирген боордан башка ону канчаар күүседириниң талазы-биле беш, он хонуктар аайы-биле графиктер кылдынмаан. Бригадаларның турлагларында часкы тарылга үезинде аскылаан, өңү оңа бергилээн ийи-чаңгыс лозуңнардан өске чаңгыс-даа чаа, лозуң, плакат, көргүзүг самбыразы чок. Ол ышкаш бистиң чорааныывыс бирги, ийиги, үшкү бригадаларда сигенчилер СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң болгаш СЭКП обкомунуң пленумунуң шиитпирлери-биле таныышпаан болгулаан.

Мал чемнери белеткээр кайы-даа бригадалар чаягаар бүткен сигенни кезип, силостаар ажылче амга чедир эгелеп кирбээн. Сигенни кезип, силостап болур хире черлер хөй. Ындыг болза-даа станцияның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери кукурузаның ногаан массазын силостап алырынга идегээр хөөнге кирип турар хевир бар. Ынчаарга кукурузаның үнүжү эрткен чылга деңнээрге дыка багай. Чүгле үшкү бригаданың кукурузачылары Петр Мурыгин, Михаил Кочерга, Петр Калинин оларның звенозунуң Кара-Чыраада тараан 333 гектар кукурузазындан ортумак дүжүттүг ногаан массаны ажаап ап болур. Бирги бригадада бобылар-биле холуй тараан 180 гектар кукуруза болгаш ийиги бригадада 320 гектар кукуруза бок үнүштерге туттуруп чирти берген.

Мал чемнериниң белеткелинде ажыл-ишчилер чүгле тракторлар, сиген кезер машиналар-биле, ажылдап болур черлерниң сигенин кезери-биле кызыгаарлаттынып, аът-биле сиген кезер машиналарны ажыглавайн турар. Аъттың сиген кезер машиналары-биле, хол кадыырлары-биле сиген кестирер черлер Кара-Чыраада, Хадың унунда, Чагытай чоогу эрга-ээзим иштинде, бугалар уннарында, чоогаларда хөй.

Үстүнде айыткан чүүлдер болза мал чемнериниң белеткели дуржулга станциязында ындыг-ла эки эвес организастаттынганын херечилеп, ук ажылды үндезини-биле эде организастаарын негеп турар. Ооң ужурунда станцияның дирекция чери (директору эш Юртаев), партком (секретары эш Яркин), ажылчын комитеди (даргазы эш Бөлгүм-оол) болгаш тускай эртемниглер, ылаңгыя кол зоотехник эш Галкин бо хүннерде бүгү-ле организакчы ажылды сигенчилерже угландырып, мал чемнери белеткээр планны ыяавыла күүседириниң бүгү хемчеглерин алыр ужурлуг.

С. ЧАМЗРЫН.

Республикада сиген белеткелиниң чоруп турарының медээзи

(1963 чылдың август 5-те хуу-биле)

РАЙОННАР БОЛГАШ СОВХОЗТАР:	БЕЛЕТКЭЭН СИГЕН
Чөөн-Хемчик	18,5
Улуг-Хем	14,3
Барыын-Хемчик	11,4
Чөөн-Хемчик эргелелдиң түңү	14,7
Каа-Хем	19,9
Бии-Хем	19,3
Тожу	15,8
Таңды	10,6
Таңды эргелелдиң түңү	15,4
Тес-Хем	12,8
Өвүр	9,1
Тес-Хем эргелелдиң түңү	10,2
СОВХОЗТАР:	
«ҮТКА 25 чылы»	28,1
Дуржулга станциязы	27,2
«Чыраа-Бажы»	26,9
«Өөк»	21,8
«Шекпээр»	19,3
«Тес-Хем»	18,7
«Барлык»	15,9
«Улуг-Хая»	14,8
«Сүт-Хөл»	14,4
«Элегес»	13,3
«Межегей»	10,2
«Тиилелге»	8,8
«Тээли»	7,9
«Тыва»	3,7
«Найырал»	1,8
«Көк-Тей»	—
«Сукпак»	—
Совхозтарның түңү	14,8
Колхозтарның түңү	14,0

Августуң 1-ден 5-ке чедир, бо беш хонукта Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхозу сиген белеткелиниң темпизин дүргедеткеш, республиканың совхозтарының бо талазы-биле социалистиг чарыжының бирги черинде келген. Ук совхоз бо чылын белеткеп алза чогуур 4660 тонна сигенниң 1310 тонназын ам белеткеп алган.

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозу моон мурнунда үш беш хонуктарда улаштыр совхозтарның бирги черинге чоруп турган болза, ам үшкү черде кээп дүшкен. Моон мурнунда эрткен беш хонукта ол совхоз сиген белеткелинге 7,5 хуузуну немээн турган, ынчаарга ам 5-ле хуу немешкен. Сөөлгү беш хонукта ажылдың темпизи ында шак ынчаар оожумнаан-дыр.

Мынчага чедир чаңгыс килограмм-даа сиген белеткеп албайн турар «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтарның удуртукчулары ам черле чүнү бодап турарларыл?!

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозу бо беш хонукта хуу немеп албаан, азы бо чылын белеткээр 5300 тонна сигенниң чүгле 95 тонназын (1,8 хуузун) белеткеп алган.

Сиген белеткели ол ышкаш Өвүр, Барыын-Хемчик районнарда болгаш «Тээли», «Тыва», «Тиилелге», «Өөк», «Тес-Хем» совхозтарда оожум темпилиг чоруп турар-дыр.

Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери! Мал ажылынга быжыг чем-суурну тургузар дээш социалистиг чарышты калбартып, улам кужениишкиннинг ажылдаалыңар!

Кызыл тук тиилекчилерде

Кужүр Шеми оглу, кызы
Хүлээлгезин уттур эвес.

Чөөн-Хемчиктиң Шемиде «Большевик» колхозтуң кежигүннериниң ажыл-ижи ырда кирген бо сөстер-биле дүгжүп турар. Сиген белеткээр ажылче колхоз хамыкты мурнай организастыг эгелеп кирген. Амгы үеде сиген ажылында 150 кижи тус-тус бригадалар, звенолар болуп алган ажылдап турар. Ондар Седен-Доржунуң № 2 хойжу бригадазы кыштагларының девискээринде сиген кезипки дег черлерниң сигенин кезип, хүнде-ле 8 тонна сиген сарааттаар хүлээлгезин ажыр күүседип турар. Хову бригадазының Кара-Сал Байыр удурткан, 6 кижилиг звенозу хол кадыыры-биле кеспишаан, 21 тонна сигенни сарааттаан.

Июльдуң 31-ге чедир колхозтуң сигенчилери сиген белеткээр планын 51 хуу күүседип, районнуң ажыл-агыйларының арaзында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган. Ынчангаш партком биле райкүүскомнуң мал чемнери белеткээр талазы-биле шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Ол тукту хүлээп ап тура, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң сиген белеткээрин улам кевүдедир дугайында доктаалын колхозчулар бир үн-биле хүлээп албышаан, моон мурнунда 450 тонна сиген белеткээр планының орнунга 750 тоннадан эвээш эвести белеткээр деп бедик хүлээлгени алганнар.

С. ПАВУ.

Бүгү күштү сиген белеткээринче

ЫЙГЫЛАК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң хову ажылының бригадазы 1760 центнер сиген болгаш 450 центнер силос белеткээн. Мал чеминиң белеткелинде техника болгаш кижи кужү улам немежип турар. Сиген кезилдезинде 4 трактор агрегадын, 1 аът машиназын киирген, хол кадыырлыг 32 кижи эки үнүштүг черлерни аралап кестирип турар.

Ниитиниң малынга колхоз 9600 центнер бөдүүн, 80 муң центнер шыктыг чем белеткээр хүлээлгелиг. Ону чедиишкиннинг күүседириниң аргалары бар. Бо талазы-биле бүгү күштү мал чеми белеткээринче угландырган. Сүт-бараан фермаларының коллективтери, хой бригадалары сиген белеткелинче массалыг кирген.

Чугула культура болур кукурузаны 400 гектарда олурткан, ону ийи звено харыылап турар. Ажаалданы кайда эки тургускан болдур, ында үнүш чаагай болуру билдингир. Улуг-Хову участогунда Монгуш Караоолдуң звенозу 200 гектарда кукурузаны эки өстүрүп турар.

Дүжүт ажаап алыышкынынга белеткел чүге оожумул?

РЕЙД

Барыын-Хемчик районнуң колхозтары болгаш совхозтары бо чылын ниитизи-биле 30406 гектар тараа база мал чеми культураларының ажаап алыышкынын чорудар. Ооң барык-ла 40 ажыг хуузун суггаттыг черлерге тараан.

Частан эгелеп бо чылын каңнаашкын чугаажок болур дээрзиниң шинчизин ажыл-агыйларның удуртукчулары эки билип турганнар. Ындыг-даа болза суггарылганы чогуур үезинде организастыг чорутпайн, бо чугула ажылды ала-чаагаарлаашкынның байдалынга тургускан.

Моон түңнелинде суггаттыг-даа, суггат чок-даа черлерде тараа болгаш мал чеми культуралар каң-халыынга алзып, сөөлгү чылдарның иштинде көстүп көрбээн, шак ындыг куду дүжүттүг болуп турар. Ылаңгыя одуруглар арзын сайзырадып кылырын чорутпаан ужурунда, «Барлык» совхозтуң болгаш «Мурнакчы», «Большевик» колхозтарның тараан кукурузазының, чигир свёклазының хөй кезиин чашпан болгаш өске-даа бок сигеннер дуй алы берген. Оортан ам бедик дүжүт алыр деп канчап идегээрил?

Районнуң ажыл-агыйлары ам дүжүт ажаап алыышкынынче массалыг эгелеп кирер апарган. Ындыг турбуже комбайннар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының септелгези дыка хожудаан. Ооң кол чылдагааны болза ажыл-агыйларның чамдык удуртукчуларында «бо чылын эгээртинмес хире элбек дүжүт үнген эвес, чүү боор ону, дораан ажаап аптар болгай бис аан» деп бодаар шын эвес хөөннер бар. Каң-халыын болуп, тараа болгаш сигенниң үнүш-дүжүдү чегей болган чорук харын улам-на кужениишкиннинг ажылдаарын, бар дүжүттү ажаап алыр дээш бүгү-ле күштерни мобилизастаарын ажыл-агыйларның удуртукчуларындан негеп турар дээрзин ол эштер чедир билбейн турарлар.

Августуң 1-де байдал-биле алырга комбайннар септелгезин колхозтар 93,3 хуу, совхозтар 36,4 хуу, а район ниитизи-биле 52,8 хуу күүсеткен. Бо ажыл ылангыя «Шекпээр», «Барлык» болгаш «Тээли» совхозтарда дендии оожум чоруп турар.

«Мурнакчы» колхоз (даргазы эш Чудуруукпай) 6 комбайннарны шуптузун 100 хуу септеп алдывыс деп медээ берген. Хыналдадан илерээни болза оларның чүгле ужу септеттинген болган.

Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң сүмелеп турарын ёзугаар алырга сывы кыска, тарамык, дүжүдү багай тарааны «С-6» комбайн-биле кестиреге таарымчалыг болуп турар. Ындыг комбайннар районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында чүгле 12.

Бөгүнге чедир оларның чаңгызы безин септеттинмээн. «Шекпээр» совхозтуң директору эш В. М. Боблов артык кезектери чогунга сылдаглааш, «С-6» комбайнны септээринден шуут ойталаан.

Колхозтарны болгаш совхозтарны көдээ ажыл-агый машиналарының артык кезектери-биле «Сельхозтехника» каттыжыышкынының Кызыл-Мажалык салбыры (начальниги Г. Силкин) ыракта четпес хандырып турар. Садыг килдизи (эргелекчизи эш Бротукин) чагыг кылырда, бар машина-техниканың саныын барымдаалавайн турар.

Бо чылын «Д-14», «ДТ-24», «ДТ-28» тракторларга өртээ 11,3 муң рубль түңнүг артык кезектер чагыдып эккелген. Ындыг тракторлар районнуң ажыл-агыйларында чаңгыс-даа чок. Чагыдып эккелген янзы-бүрү машиналар «Сельхозтехниканың» девискээринде ажык шөлде ында-мында сандаргай чыткылаар. Ажаалгазының багайындан чамдык машиналарның кезектерин оор ап, өл-шыкка тадарып турары хыналдадан илерээн.

Районнуң тараа хүлээп алыр пунктузу (эргелекчизи эш Араптан) чаа дүжүт хүлээп алырынга белеткел талазы-биле элээн ажылдарны кылган. Тараа кургадыр агрегаттың болгаш арыглаар машиналарның септелгези доозулган. Тараа чадар шөлдү асфальтылаары дооступ турар.

Ооң-биле чергелештир доп-дораан хемчег алыр ужурлуг четпестер бар. Тараа складтарында өртке удур херекселдер чок.

Пункт бөгүнге чедир лаборантылар, склад эргелекчизи болгаш оперативтиг бөлүктүң бухгалтери-биле четче хандыртынмаан.

Колхозтарда болгаш совхозтарда хову турлагларын, ниитиниң столоваяларын септээриниң болгаш чон ортузунга партийжи-политиктиг база культура-массалыг ажылдарның тодаргай планы ажылдап кылдынмаан.

Бир эвес Барыын-Хемчик парткомнуң бюрозу болгаш райкүүском дүжүт ажаап алыышкынының белеткелинде ол бүгү четпестерни чайладырының шиитпирлиг хемчеглерин албас, ажыл-агыйларның удуртукчуларындан негелдени шыңгыыратпас болза районда байдал элээн-не дүвүрээзиннинг болу берген.

«ШЫННЫҢ» РЕЙД БРИГАДАЗЫ:

Г. Белокопытов — районда партия-күрүне контролюнуң комитединиң кежигүнү.

М. Чүлдүм — «Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Д. Донгак — партком ажылдакчызы.

И. Семочкин — «Сельхозтехника» салбырының инженери.

Т. Талганчик — «Шынның» корреспондентизи.

Хорум-Дагның сигенчилеринде

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында амгы бо хүннерде сиген белеткели хайныышкынныг чоруп турар. Ында сиген белеткээриниң 3 звенозун тургускан. Ол чоок-кавы шөлдерниинден Алаак деп черниң сигени чаагай үнген. Сиген белеткелинде М. Чамыянның удуртулгазы-биле бир звено кызымак ажылдап турар. Звенода 53 кижи бар. Олар 4 «Беларусь» тракторлуг, элээн каш аът машиналыг. Август 1-ге чедир звено 200 тонна ногаан сигенни белеткээн. Ында трактор-биле хөпээн сөөртүп турар эштер Хирбээ, Баир, Чижи, сараат салыкчылары Х. Донгак, М. Монгуш олар хүн бүрүнүң нормазын 150-175 хуу күүседип турарлар.

Аът машиназы-биле сиген кестирип турар М. Сачыылай хүнде 4 га чер кезер нормазын 7-8 га чедирип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар. Бодунуң дузалакчызы Коля Монгуш-биле ол ам 75 тонна сигенни кестирип каан. Сиген кезилдези эгелеп турда эш Сачыылай 350 га шөлдүң сигенин кезер хүлээлгени алган. Бо хүлээлгезин ол күүседип шыдаар. Аяс хүннерни чөп ажыглаар дээш, звенонуң кежигүннери бичии-даа хей туруушкун чок ажылдап турарлар.

Салбырның сигенчилеринге Чыраа-Бажы 11 чыл школазының кезек өөреникчилери дузаны чедирип келген. М. Өнермааны, М. Минчиирни, М. Билинмааны болгаш өске-даа өөреникчилерни ажыл-ишчилер мактап турар. Клуб эргелекчизи эш Серенмаа сигенчилерниң турлаанга «Комсомолчу прожектор» деп агитхуудусту доктаамал үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: а) Хорум-Даг салбырында Алаактың сигенчилериниң сараат салып турары.
б) Мал чеми белеткээр ажылдың мурнакчызы М. Сачыылай сиген шөлүнде.

Сөзү болгаш фотозу **В. РАЧКОВСКИЙНИИ.**

ТУДУГЖУНУҢ ХҮНҮНГЕ УТКУШТУР

Улуг үүлени бүдүрдүвүс

Улуг ажыл-үүлени бүдүрүп доосканда кижи мурнунда чурттап эрткен берге-даа, өөрүнчүг-даа оруктарын сактып, моон соңгаар чүнү кылыр, канчаар ажылдаар деп боданыр чорук чаңчыл боор чүве болгай. Ындыг чүүлдер бистиң көвүрүг тудуунуң № 5 отрядының амыдыралында дыка хөй. Бистиң Кызыл чанында Улуг-Хемни кежилдир көвүрүгнү туткан тудугжулар участогувус Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга-даа, кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип ап эгелээн тайбың күш-ажылдың фронтуларынга-даа кижи шыдажыры берге байдалдарны, өөрүнчүг таварылгаларны көрүп келген, ол найыралдыг, улуг коллективтиң бир кезии боор турар.

Улуг-Хем ышкаш ындыг улуг, шапкын суглуг хемни кежилдир көвүрүг тудар деп улуг харысалгалыг болгаш нарын сорулга бистиң көвүрүг тудуунуң № 5 отрядының мурнунга салдынган. Ол улуг сорулганы боттандырарынга шуут киржип тургаш күүседир, аас-кежик мээң удуртканым тудугжулар участогунга таварышкан. Өске кижилерге маадырлыг чорук болур чүүлдер көвүрүг тудугжуларынга мырыңгай-ла чаңчыл болган анаа ажылчын хүнү болуп турар. Чүге дизе, олар кижи бодаарга чүге-даа күш четтирбес сагындырар хемнерни шиңгээдип алыр дээш, бойдустуң улуг күжү-биле демиселди чорудуп, ону тиилеп ап турарлар.

Көвүрүг тудугжулары база-ла боттары тускай календарлыг. Ол болза көвүрүгнүң фундаментизин, баганаларын тударын, оргазын кожарын, машина чоруур кырын кылырын эгелээри болгаш доозары, адак сөөлүнде чаа көвүрүгнү ажыглалга кирери ол болур. Бо бүгү ажылдар кырын кежилдир көвүрүг кылып турар хемниң хире-чергези-биле янзы-бүрү характерлиг болур болгаш хемни чагырып алырының талазы-биле ээлчеглиг тиилелгелер болуп турар. Ынчангаш көвүрүг тудуунуң № 5 отрядтың чаартыкчылары, рационализаторлары көвүрүг тударының чаа, мурнакчы аргаларын тып, оларны ажыглалга кииреринин талазы-биле эгелекчилер болуп турарлар. Көвүрүг тударының чаа аргаларын ажылдап кылып, ажыглалга киирген дээш, отрядтың кол инженери М. А. Малеев Күш-ажылдың Кызыл Тугу ордени-биле шаңнаткан, каңнакчылар-монтажниктер бригадазының бригадири Сергей Вдовицын хөрээнде Социалистиг Күш-ажыл Маадырының алдын сылдызын кадап алган чоруур, коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бригадири Дмитрий Джуган Ленин ордени-биле шаңнаткан болгаш чазактың дээди шаңналын алган оон-даа өскелер бисте хөй бар.

Бистиң көвүрүг тудугжуларывыс болза улуг-даа, биче-даа көвүрүгнү тударын комплексилиг бригада аргазы-биле чорудуп турар. Күш-ажылды ынчаар организастаан чорук, тудугну эвээш санныг кижилер механизмнерниң күжүн шын ажыглап тургаш, дүрген болгаш эки шынарлыг кылырынга эки арганы берип турар. Ындыг бригадаларның бирээзи бистиң Кызылдың көвүрүүн туткан участок ол болуп турар.

Кызыл чанында Улуг-Хемни кежилдир көвүрүг тудар деп онаалданы көвүрүг тудуунуң № 5 отряды 1962 чылдың январьда алган. Абакан — Кызылдың орук эргелели-биле чарган керээ ёзугаар бис көвүрүгнү 1964 чылда тудуп доозар ужурлуг турган бис. Ынчаарга план ёзугаар алырга, бис 1962 чылда Улуг-Хемни кежилдир көвүрүг тудар черге көвүрүгнүң демир-бетон баганаларын тудуп, оларның бежин мырыңай суг иштинге олуртур турган бис. Кежилдир көвүрүг тудуп тургувар талазы-биле Улуг-Хем эң-не берге хемнерниң бирээзи дээрзин чугаалаар херек. Ооң бергези чүдел дизе, даглыг черниң хеми болур Улуг-Хемниң Кызыл чанында агымы кончуг дүрген болгаш суунуң деңнели үргүлчү бир дески турбас, оон адаанда улуг хая-даштарлыг боор турарында. Оон ынай унну база калбак. Ынчангаш чайгы үеде баганаларны анаа арга-биле тургузар аргажок. Ынчаар кылыр болза, 100 тонна чүък көдүрер тускай эштип чоруур краннар херек. Бир эвес ындыг краннар көвүрүг тудуунуң № 5 отрядынга бар турган-даа болза, оларны суг оруу-биле чедирип эккээр база аргажок болган. Кыжын Кызылга агаарның температуразы 50 градус соок чедип турар, ынчаарга көвүрүгнүң демир-бетон баганазын чүгле чылыг температуралыг турда кудуп тургузуп болур.

Бо бүгү байдалдарны барымдаалааш, бис көвүрүгнүң суг унунга турар үш баганазын чазын дош буступ бадар бетинде, март, апрель айларда, дош кырынга кылыр деп шиитпирлеп алган бис. Ынчангаш январь, февраль айлар дургузунда материалдыг бааза тургузуп, Абакан хоорайдан дериг-херекселдер болгаш механизмнерни сөөртүп алган бис.

Ол берге болгаш харысалгалыг сорулганы боттандырары-биле көвүрүг тудуунуң № 5 отрядының инженер-техниктиг ажылдакчылары бүдүрүлгениң чаартыкчылары-биле кады көвүрүг фундаментизин кылырының мырыңай чаа аргазын чогаадып кылганнар.

Ооң кол принциви мындыг: доштуң фундаментиниң хемчээнге таарыштыр ойгаш, суг дүвүнүң даш-довураан 10 тонна довурак узар хымыш-биле суг адаанда хаяга чедир узуп төккеш, ооң соонда хаяны дескиндир даш-довуракты водолазтар арыглап аптааш, ол хаяның кырындан дүвү чок шаараш демир хааржак кедире салгаш, суг иштинге бетоннаашкынны кылгаш, Абакан хоорайда тудуг баазазынга бүдүрүп белеткээн эптеп тургузар демир-бетоннарны ол хааржак иштинге эптеп тургаш, көвүрүгнүң баганаларын оон иштинге кыжын тудуп үндүрген бис. Бо технологияны ажыглаан чорук көвүрүгнүң суг иштинге турар чеди демир-бетон баганаларын кылырының хуусаазын дыка эвээжеткен. Ынчангаш бистиң бригадавыс 7 баганаPны 60 хонук иштинде дооскан.

Бо улуг тиилелгеге шиитпирлиг рольду кижилер ойнааннар. Ажылды чаңгыс-даа шак доктаавайн, шак графигин ёзугаар чорудуп турган. Бистиң мурнакчы крановщигивис, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Иван Федосеевич Козлитин онза шылгараңгай болган. Эш Козлитин чыкылама соокта дүнелерде ажылдап тургаш, ажыл нормазын үргүлчү 180 — 200 хуу чедир күүседип турган.

Бистиң эң дээре бригадиривис Д. Джуганның удурткан коммунистиг күш-ажыл бригадазы баганалар тургузарынга онза эки ажылдаан. Бригаданың кежигүннери ийи звено кылдыр чарлып алгаш, агаар-бойдустуң кандыг-даа үезинде ажылын бир минута-даа үзүктелдирбейн, дүн-хүн чок ажылдап турганнар.

Бо көвүрүгнүң оргаларын салырынга бис ийиги шылгалданы туткан бис. Көвүрүгнүң демир кезектерин бээр завод оларны план ёзугаар 1962 чылдың күзүнүнде бээр турган, 1963 чылдың мартта берип эгелээн. Ынчангаш көвүрүгнүң демир оргаларын салып эгелээринге бис чүгле 1963 чылдың апрельден эгелеп кирипкен бис. Көвүрүгнүң суг унунда турар 6 баганаларының араларының хемчээ 63—63 метр, ону кайызы-даа 190 метр узун хемчеглиг ийи демир оргалар-биле дуглаар турган. Ындыг узун хемчээлдиг демир оргаларны 10 метр бедидир көдүрүп, эптеп тургузарынга анаа үеде үш айлар негеттинер турган. Ол чүл дээрге, көвүрүгнүң машина чоруур кырын бис чүгле 1963—64 чылдарның кыжынында кылып болур турган бис. Ынчаарга ону чүгле чайын изигде кылыр ужурлуг апарган. Өске сөс-биле чугаалаарга, көвүрүг тудуу чүгле 1964 чылдың чайынында доостур турган.

Ындыг-даа болза бистиң тудугжуларывыс Улуг-Хемни кежилдир көвүрүгнү чеди чылдың бешки чылының чайынында ыявыла тудуп доозар деп бедиткен хүлээлгени алганнар.

Маңаа бүдүрүлгениң чаартыкчылары дузалашканнар. Көвүрүгнүң оң талазының оргазын 1963 чылдың кыжынында дош кырындан салыр деп шиитпирлеп алганнар. Ол дугайында кайызы-даа 30 тонна чүък көдүрер, боттары шимчеп чоруур 4 көдүрүкчүлерни кылып алган бис. Оларның дош кырындан бедии 17 метр. Узуну 70 метр, калбаа 5,8 метр, ханазы 3,2 метр, нийти деңзизи 120 тонна оорга демирлерин дош кырынга эптеп алгаш, 4 көдүрүкчүлер-биле 10 метр бедидир көдүргеш, баганалар кырынга салып, кошкан бис. Ол операцияны апрель 2-ден 20-ге чедир, үш неделя иштинде доозупкан бис. Бо улуг тиилелгени чедип алгаш, бодувустуң күжүвүстү, аргаларывысты санап көргеш, көвүрүг тудуун 1963 чылдың август 11-де, тудугжу хүнүнде доозар бис деп бедиткен хүлээлгени СЭКП обкомунуң бюрозунуң мурнунга алган бис. Ол сөзүвүстү ээлеп шыдадывыс. Кызыл чанында Улуг-Хемни кежилдир чаагай көвүрүг ажыглалга белен болган. Бо улуг ажыл-үүлени бүдүреринге комплексилиг бригаданың кежигүннеринден кымны багай ажылдаан дээр боор. Шуптузу ак-сеткилдиг ажылдап, Улуг-Хемче нийти шавар-халдаашкынга кижи бүрүзү бодунуң хүлээлгезин шудургу күүседип турганнар. Ол дээрге Н. Иванов, Д. Джуган, П. Герман, А. Катулин, О. Ометюх, И. Козлитин, М. Кишкан, К. Басов, В. Пальцев болгаш оон-даа өскелер болуп турар.

Улуг-Хемни чагырып алырынга биске улуг дузаны чедирип турган Кызылдың организацияларынга улуу-биле четтиргенивисти илередип тур бис.

Көвүрүгнүң бүгү материалдарын Абакандан Кызылче Саян ажылдыр сөөртүп эккеп берген Тыва автотрестиң чолаачыларынга онза четтирдивис. Бо улуг ажыл-үүлеге оларның күш-ажылчы үлүү база бар. Чолаачылар бо чаагай көвүрүглеп өөрүп маңнадып турарлар. Улуг-Хемни ам чүс-чүс чылдарда ыяк турар кылдыр көвүрүглеп каан, силер менди чаагай чоруунар бүдүрүп, чоруп турунар, эштер!

Бистер коммунизм тургузукчуларының оруктарында моондактарны узуткаар дээш өске черлерже удавас чоруптар бис, байырлыг эштер!

Ю. ЧЕЛКАСОВ,
көвүрүг тудуунуң № 5 отрядының проравы.

Кызылдың монтаж участогунуң монтажниктер коллективи эки ажылдап турар, ону дуржулгалыг бригадир Б. Хачитурян удуртуп турар. Кызылдың эът комбинадының монтаж ажылдарында ажылдап турар бо коллектив ай бүрүзүнде планны 112—220 хуу күүседип келген.

ЧУРУКТА: слесарь-монтажник О. Лощилов эът комбинадының кол корпузунда монтаж ажылдарын кылып тур.

Фото В. Лутковтуу.

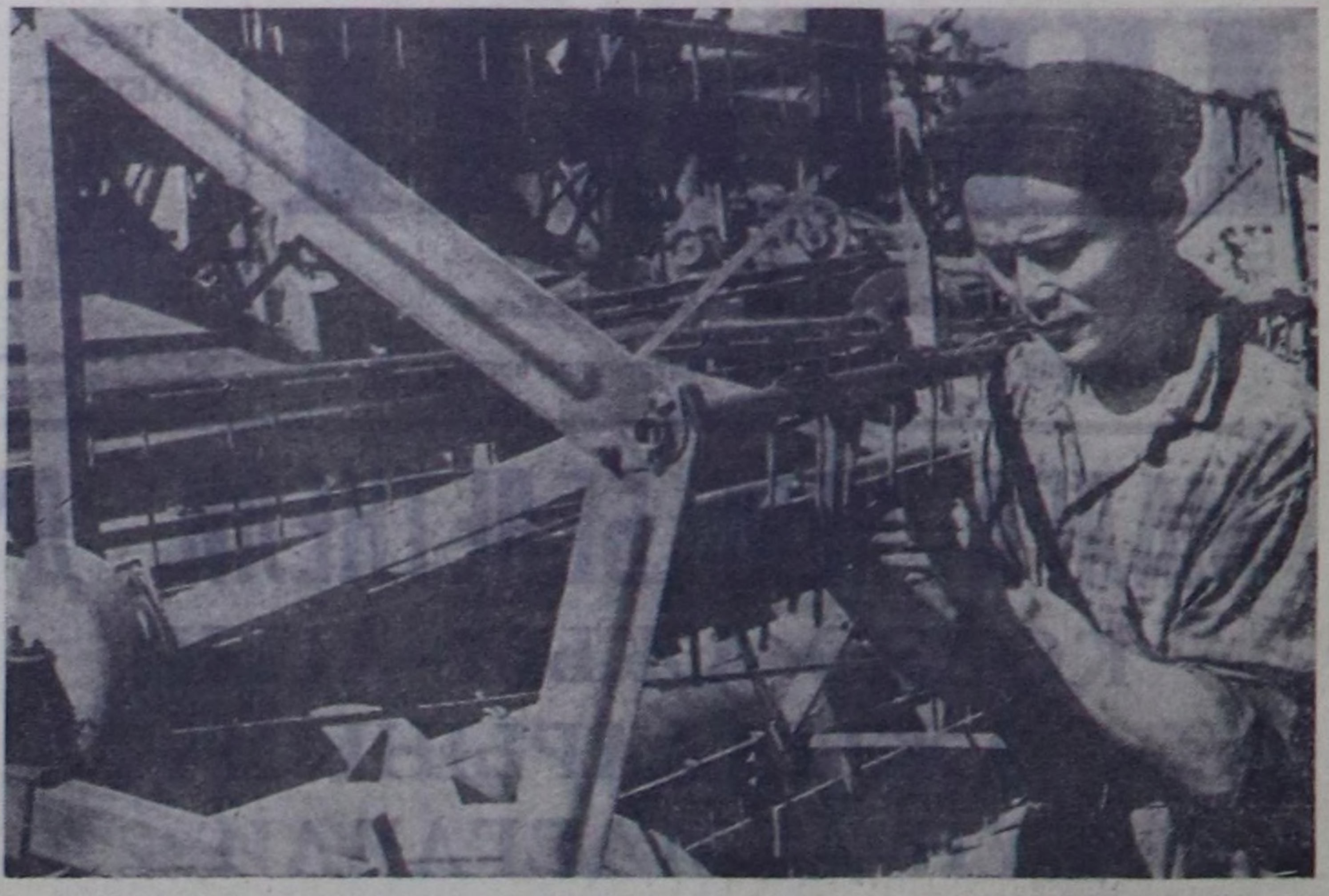

Чаа дүжүттү ажаап алырынга Таңды районда Коммунизмниң херели» колхоз эки белеткелдиг ужуражып турар. Көдээ ажыл-агый машиналарының септелгези мында ам доозулган. Комбайнерлер О. Манар-оол, Е. Кулумаев, И. Киштеев, С. Кара-оол болгаш оон-даа өскелер септелге ажылының мурнакчылары болгулаар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, комбайнер Оюн Манар-оол бодунуң «СК-3» комбайнының белен байдалын хынап тур.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Шууштурулга-циклдиг арганы ажыл-агый бүрүзүнге

«Чыраа-Бажы» совхоз каш чыл улаштыр дүжүт ажаап алыышкынын ийи ай чедир шөйүп, аңгыс андарылгазының планын күүсетпейн келген. Эрткен чылын аңгыс андарылгазының планын 35 хуу күүсеткен. Ажаап алыышкынның шууштурулга-циклдиг аргазы бүгү ажылдарны хары угда чорударын негээр болганда, хөй санныг техника болгаш кижи күжү хереглеттинер база агрегаттарның хандырылгазынга, оларның ажылын контрольдаарынга бергедээшкиннерни болдурар, алызында барып ажылчын күжүн, энергетиканы, машиналарны бүдүрүкчүлүг эвес ажыглаарынга чедирер турган.

Ынчангаш совхоз бо чылын «Көк-Тей» совхозтуң болгаш Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң үлегери-биле Ново-Уральскиниң үлегер-дуржулгалыг ажыл-агыйының эгелекчи чоруун бодунга шиңгээдип ажыглаар деп шиитпирлээн. Совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш тускай эртемниглери дүжүт ажаап алыышкынының шууштурулга-циклдиг аргазын совхозтуң байдалдарынга таарыштыр ажыглаары-биле ажаап алыышкынның болгаш аңгыс андарылгазының талазы-биле чорудар хемчеглерниң планын ажылдап кылганнар.

Совхозтуң ажылчы планында даараазында дөрт кол ээлчештирилгелерни чорудары көрдүнген:

150 га чочак-тарааны ажаары болгаш аңгыс андарылгазы; тараа культураларын тавычалай кезери; тавычаларны бастырары болгаш тарааны комбайн-биле дорт ажаары; силос культураларын ажаары болгаш аңгыс андарары.

Ажаалданы болгаш аңгыс андарылгазын август 10-дан сентябрь 12-ге чедир доозар деп санап кылган. Тараа культураларын кестирерин 5 хүн, тавычалар бастырарын 4 хүн, комбайн-биле дорт кестирип ажаарын 7 хүн, кукуруза ажаарын 7 хүн, аңгыс андарылгазын 16 хүн иштинде чорудары планда көрдүнген.

Совхоз бо чылын 7539 га тараа культуралары, 1200 га кукуруза, 150 га чочак-тараа ажаар болгаш 7200 га аңгыс андарар.

Бо ажылдарны күүседиринге хереглээр 32 илчирбелиг, 24 дугуйлуг тракторлар, тараа ажаар 34, кукуруза ажаар 14 комбайннар. «ЖК-4,6» деп жаткалар болгаш ажаап алыышкынга хереглээр өске-даа машина-чепсектер совхозта бар.

Совхоз 135 механизаторларлыг, шууштурулга-циклдиг аргага олар артыкшыл-биле четчир. Бо арга-биле ажылдаар болза, бир тракторист-машинист ажылдың ээлчештирилгезинге хамаарыштыр чамдыкта тракторга, чамдыкта комбайнга ажылдаар болганда, совхозка 89 механизатор херек.

Ажаап алыышкынның бо аргазы-биле ажылдап турда, тракторлар болгаш комбайннар хүнде ажаар болгаш андарар шөлдүң хемчээли-биле улуг-улуг бөлүктер болуп алгаш ажылдаарлар. Комбайн болгаш трактор агрегаттарының техниктиг байдалын эң эки механизаторлардан тургустунган эдикчи-мастерлер бөлүктери хайгаарар. Совхозта үш ындыг бөлүктер тургустунган.

Амгы үеде совхозта механизаторларның өөредилгези чоруп турар: трактористер комбайнга ажылдаарын, комбайнерлер тракторга ажылдаарын өөренип турар. Ооң-биле чергелештир бо чаа арганың артык шынарлыының дугайында тайылбыр ажылы база чоруп турар.

Механизатор кадрларның чедишпезинден мурнуку чылдарга дүжүт ажаап алыышкынының үезинде эвээш эвес тракторлар ажыл чок тургулаар ужурга таварыжып турганын дуржулгага көргүскен. Ону бо чылын болдурбас төлээде, Чөөн-Хемчик эргелелиниң бүгү-ле колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчулары, тускай эртемниглери дүжүт ажаап алыышкынының бо чаа, дептилгелиг аргазын ханызы-биле өөренип, боттарының ажыл-агыйларынга доп-дораан шиңгээдири чугула.

А. СОТПА,
Чөөн-Хемчик эргелелиниң улуг агрономү.
П. БАЛЧЫР-ООЛ,
Чөөн-Хемчик эргелелиниң кол инженери.

САРЫГ-ХӨЛДҮҢ КӨК-ХААКТА

Ирбиштейден Сарыг-Хөлче углай чорупкан кижи бүрүзү Көк-Хаактың шөлдеринде улашкак ногаан сарааттарны көргеш, ында ажыл-ишчилерниң чедиишкинин мактап магадаан болгулаар. Өвүр районда «Торгалыг» колхозтуң коммунист Балган Маадырның бригадазында 25 кижи, оларның хөй нуруузу аныяктар.

Техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглавышаан, ажыл-ишти эки организастааның түңнелинде, олар кыска үеде 650 гектарның сигенин кескен, бөлүп сарааттааны 4400 центнер ашкан.

Бригадада ажыл-ишке үлегерлиг кижилер хөй. Чижээ, трактористер Шур-оол, Болат-оол, машинистер Чамбал-оол, Тат-оол, бөлүкчүлер Дамбай, Чечек, сарааттакчылар Кызыл-оол, Көк-оол болгаш оон-даа өске. Анчымаа Санчат болгаш Зоя Доңгак оларның кылганы амданныг чемнерин бригадада мактап турар.

Нийтиниң малынга 40 муң центнерден эвээш эвес сигенни белеткээр дээн хүлээлгезин чедиишкинниг күүсединге бригада бүзүреңдиг, улам сорук кириишкин-биле ажылдап турар.

Н. ДАМДЫН.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирин күүсединге чугула үе-чада

Партия болгаш комсомол чырыдыышкынының четкизинге өөредилге чылы эгелээри чоокшулаан. Идеология ажылының эң чугула звенозу болур политиктиг чырыдыышкынны шиитпирлиг экижидериниң эргежок чугулазын СЭКП ТК-ның июнь Пленуму онзалап айыткан. Ажылчыннарның, колхозтарның, совхозтарның ажыл-ишчилериниң болгаш аныяктарның политиктиг болгаш нийти билииниң база тускай эртеминиң деңнелиниң өзүлдези дээш партия болгаш комсомол организацияларының, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының харысалгазын бедидер сорулганы Пленум көдүрген.

Партия чырыдыышкынының четкизин организастап чорударда, парткомнар болгаш партия эге организациялары массаларның политиктиг өөредилгезиниң хевирлерин оон ыңай хөгжүдүп база сайзыраңгайжылар дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң айтыышкыннарын өөредилгениң үндезини болдуруп, политиктиг өөредилгени коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш партия кежигүнү эвестерниң нийти белеткелиниң ажыл-чорудулгазының хевирин өөренип көрүп тургаш, өөредилгениң кандыг хевирин кижилерниң эки туразы-биле шилип алырын шыңгыы сагыыр херек.

1963—64 өөредилге чылында политиктиг чырыдыышкынның утказы мындыг: СЭКП-ниң чаа Программазын ажылчы чоннарның улам ханы өөрениири, марксизм-ленинизмниң экономиктиг теориязын, ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларының тодаргай экономиказын, партия төөгүзүн, марксичи-ленинчи философияны, коммунистиг кижизидилгениң үндезиннерин, бүгү делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң айтырыгларын, марксичи-ленинчи эстетиканы өөрениири болур.

Дыңнакчыларның бүдүрүлгеге мергежилдерин, нийти болгаш политиктиг деңнелин көдүреринге хары угда ажыктыг болгаш, харын ынчангаш, коммунистиг тургузуушкунунуң тодаргай сорулгаларын шиитпирлээринге эң ажыктыг дуза кадар политөөредилгениң ындыг хевирлерин колдады шилип алыр херек. Политиктиг өөредилгениң мындыг хевирлери чогумчалыг үре-түңнелдерни берген. Ол болза экономиктиг эге школалар, политиктиг школалар, янзы-бүрү бөлгүмнер болгаш семинарлар, ол ышкаш коммунистиг күш-ажыл, мурнакчы дуржулга школалары, техниктиг дептилгениң университеттери, теоретиктиг конференциялар, беседалажыышкыннар болгаш политиктиг база бүдүрүлге өөредилгезиниң оон-даа өске хевирлери болур. Комсомолчуларның болгаш аныяктарның практиктиг ажыл-чорудулгазынга, оларның марксичи-ленинчи мировоззрениезин хевирлеп кижизидеринге коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүн өөренир, коммунизм — салгалдың практиктиг сорулгазы, ийи делегей — ийи чалыы назыннар дээн ышкаш, өске-даа бөлгүмнер улуг ужур-дузалыг.

Коммунистерниң болгаш кежигүн эвестерниң политиктиг өөредилгезинге бот-өөредилгениң хевири чогуур черни ээлээр ужурлуг.

Парткомнар политиктиг чырыдыышкынны чаа өөредилге чылында четчелээрде, чер-черге эрткен өөредилге чылының түңнелдерин шыңгыы анализтеп, политиктиг өөредилгениң кайы-бир хевири-биле коммунист, комсомолчу, партия кежигүнү эвестерниң янзы-бүрү бөлүктери ыяавыла четче хаара туттунган турарынче онза сагыш салыр херек.

Эрткен чылгы өөредилге программазын доостпаан ийи чыл хуусаалыг бөлгүмнер болгаш семинарлыг школалар чаа өөредилге чылында ол өөредилгезин уламчылаар ужурлуг.

Коммунизмниң практиктиг тургузуушкунунуң үезинде бүгү ажылчы чоннарның экономиктиг теорияны өөрениири бирги чергениң ужур-дузалыг. Ынчангаш экономиктиг өөредилгениң эң калбак хевирлери болза, совхозтарның, үлетпүр, тудуг болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының, а ол ышкаш колхозчуларның (малчыннарның, тараажыларның, механизаторларның) ортузунга тургусса чогуур экономиктиг эге школалары болур. Ол школаларның кол сорулгазы болза, тус-тус кижилерниң ажылдап турары бүдүрүлгениң талазы-биле экономиктиг эгезин үндезин билиглерни бээри, ооң-биле хары угда партияның болгаш чазактың эң чугула доктаалдары, шиитпирлери-биле оларны таныштырары болур. Чижээ, эрткен өөредилге чылында Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң хойжуларынга тургускан ындыг школа эки түңнелдиг болган. Ыраккы мал фермаларының малчыннары айда колхоз төвүнге ийи удаа чыглып кээп турган, ынчан колхозтуң тускай эртемниглери хойжуларга малды ажаап-тежээриниң дугайында айтырыгларны сайгарып берип, партия ТК-ның март, ноябрь пленумнарының доктаалдарын өөреткеннер.

Политшколалар болза политиктиг өөредилгениң нептерээн хевири. Политшколалар бодунуң мурнунда салдынган сорулгалары-биле экономиктиг эге школалар-биле барык дөмей. Политшколаларны материалдыг чүүл бүдүрери-биле холбашпаан албан черлеринде болгаш организацияларында ажылдап турар 5—7 класс билиглиг коммунистерге болгаш партияга кирери-биле белеткенип турар партия кежигүнү эвестерге эптиг кылдыр сүмелээн. Ол школаларның кичээлдеринге нийтилел хөгжүлдезиниң нийти хоойлуларының дугайында эге билиглерни, социализм дээш партияның болгаш совет улустуң демиселиниң кол-кол үе-чадаларын нийти тайылбырлап берип, коммунизм дээш демиселдиң амгы үеде сорулгаларын өөредир. Дыңнакчылар бүгү делегейниң эң чугула болуушкуннары-биле база таныжарлар.

Ажылчы чоннарның политиктиг өөредилгезиниң практиказы сөөлгү чылдарда политиктиг, тускай мергежилдиң болгаш нийти билигни холбаштырарының чогумчалыг хевирлерин тыпкан. Колхозчуларның болгаш совхозтарның ажылчыннарының политиктиг өөредилгезин организастаар талазы-биле солун дуржулганы Воронеж областың парторганизациялары чыып алган. Ол областың хөй-хөй колхозтарында, совхозтарында өөредилге комбинаттары деп бөлгүмнер сөөлгү үш-дөрт чылдарда улаштыр ажылдап турар. Ол комбинаттарның дыңнакчылары политиктиг, агрозоотехниктиг болгаш нийти билиглерин кады бедидип ап турарлар. «Политиктиг билиглерниң үндезиннериниң» талазы-биле программада политиктиг өөредилгениң үндезини салдынган. Ында бүдүрүлге өөредилгези тус черниң база колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң онзагай байдалын база өөренип көрген, ону ийи чыл хуусаалыг агрозоошколаларның планнарын болгаш программаларын ёзугаар чорудуп турар. Ооң-биле кады боттарының ажылдап турары ажыл-агыйларда мурнакчыларның дуржулгазын өөрениринче болгаш шиңгээдип практикалаарынче улуг кичээнгей салдынган. Бүдүрүлге өөредилгези зоотехниктиг, агротехниктиг, механизация деп үш салбырларның аайы-биле тургустунган. Политиктиг болгаш бүдүрүлге өөредилгезинге өөренмишаан, ортумак билиг чедип албаан аныяктар кежээки база бот-өөредилгелиг школаларда өөренип турарлар.

Өөредилге комбинаттарында өөредилгениң хуусаалары ийи-үш чыл. Ол хуусааның иштинде дыңнакчылар бүдүрүлгеден чардыкпайн, чогуур тускай эртемни чедип ап, мурнундагы деңнелинге бодаарга, бодунуң нийти билиин ийи-үш класс бедидип ап турарлар. Ол комбинаттарның пропагандистери көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, башкылар, партия, совет, комсомол ажылдакчылары боор турар. Чаа өөредилге чылынга ыяк белеткенип, бар аргаларны бүгү талалыг анализтеп көрүп тургаш, республиканың чамдык партия болгаш комсомол организациялары колхозчуларның база комсомолчуларның ортузунга ындыг хевирлиг өөредилгени организастап болурлар.

Бистиң республиканың байдалында, ылаңгыя ажылчыннар коллективтеринге коммунистиг күш-ажыл болгаш мурнакчы дуржулга школалары политиктиг өөредилгениң ыяавыла ажыглап болгу дег хевири болур-дур. Ол школаларга ажылчыннарның бүдүрүлге мергежилин бедидерин, мурнакчы дуржулганы пропагандалаарын, политиктиг билигни ханыладырын, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң ёзузунга кижизидерин кончуг эптиг дүүштүрүп турар.

Политиктиг болгаш техника-экономиктиг билиглерни билдилиг, сагынгыр дүүштүреринче онза кичээнгей салырын СЭКП ТК-ның июнь Пленуму сүмелээн. Политиктиг чырыдыышкын техниктиг өөредилге-биле солуттунган туруп болбазын Пленум айыткан. Өөредилге комбинаттарынга, дуржулга школаларынга, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының экономиказын өөренип турар бөлгүмнеринге бүдүрүлге айтырыгларын өөредирин марксичи-ленинчи теорияны болгаш коммунистиг партияның политиказын өөрениири-биле тудуш холбаштырар херек.

Сес, тос класс билиглиг-даа бол, а ол ышкаш ортумак эртемниг-даа бол, ном-биле боду ажылдаарының мергежилдерин чедир билбес коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвестерге партия төөгүзүн, политшколаның, философияның, марксизм-ленинизмниң, коммунистиг кижизидилгениң болгаш эртемниг коммунизмниң үндезиннерин өөренир бөлгүмнерни болгаш семинарларны тургузуп бээрин сүмелеп турар. Ол бөлгүмнерни болгаш семинарларны культура албан черлеринге, башкылар коллективтеринге, медицина ажылдакчыларынга болгаш янзы-бүрү организацияларның албан-хаакчыларының ортузунга тургусса эки.

Марксичи-ленинчи теорияны бот-өөредилге-биле өөренир арганың артык шынарлыын өөреппип көрбүшаан, СЭКП ТК-ның Пленуму чогуур политиктиг белеткелди алган партия, совет, комсомол удуртукчу кадрлар болгаш коммунистер бүгү күжүн теорияны бот-өөредилге-биле өөрениринче угландырарын айыткан. Бот-өөредилге болза — анаа бир ала-чаягаарлаашкын эвес, харын политөөредилгениң эң бедик хевири болур. Бот-өөредилгени шилип алган коммунистерни болгаш комсомолчуларны теоретиктиг конференцияларга, тематиктиг семинарларга болгаш беседалажыышкыннарга үргүлчү чыып, коммунистиг тургузуушкунуң теориязының болгаш практиказының эң чугула айтырыгларын чугаалажып көөрүн, оларга бызыглаан консультантылар-биле ужуражырын организастаары эргежок чугула.

Бир эвес чер-черде партия организациялары политиктиг чырыдыышкынның айтырыын перспективтиг ёзу-биле көрүп, харын коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң политиктиг өөредилгезиниң перспективтиг планнарын каш-каш чылдар ажылдыр тургузуп аптарлар болза улам эки. Өөредилгени ынчаар тургузарга, дыңнакчылар марксизм-ленинизмниң бүгү кол кезектерин план-биле ханы болгаш чүткүлдүг чедип ап, чыл келген тудум-на политиктиг билиглерин улам бедидери-биле хары угда бүдүрүлге мергежилин, нийти деңнелин бедидеринге дыка таарымчалыг.

Политиктиг чырыдыышкынның хөй-хөй хевирлери турза-даа, маңаа кол чүүл болза, ол ажылдың дириг боттуу болур. Политиктиг чырыдыышкын совет кижи бүрүзүнге коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын боттандырар дээш демиселге бодунуң туружун тодарадырынга болгаш политиктиг идепкейин бедидеринге бүгү тала-биле деткимче болур ужурлуг.

Кичээлдерниң идейлиг деңнели, практика-биле, көдээ ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң тодаргай сорулгалары-биле харылзаазы пропагандистен кол хамааржыр. Парткомнар болгаш парторганизациялар пропагандистерни шилип алырынче онза кичээнгей салыр болгаш политшкола, семинар база бөлгүм бүрүзүнге кол пропагандистен аңгыда, ооң оралакчызын база шилээн турарын чедип алыр ужурлуг.

Бөлгүмнерниң, семинарларның, школаларның пропагандистеринге удуртукчу партия, совет, ажыл-агый болгаш комсомол ажылдакчыларын, улус ажыл-агыйының тускай эртемниглерин, а ол ышкаш чогуур политиктиг белеткелди алган бүдүрүлгениң мурнакчыларын калбаа-биле хаара тудары эргежок чугула.

Политиктиг чырыдыышкын четкизиниң чаа өөредилге чылынга өйшаанда, организастыг белеткелди хандырары СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш демиселге чугула базым болур.

А. ЕЛФИМОВА,
СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорkомунуң политчырыдыышкын Бажыңының консультантызы.

ЧУРУКТА: «Орус хуулгаазын» деп кинонуң авторлары, Герман Демократтыг Республиканың хамаатылары Аннели биле Андрэ Торндайктар. Совет чазак оларга Ленин орденин тывыскан.

Фотозу В. Буданның СЭТА-ның фотохрониказы.

„ОРУС ХУУЛГААЗЫН“

ЧОН КӨРУП, УНЕЛЕП ТУР

Хоочун салгалга четтирдивис

Совет чурттуң аныяк салгалы мен. Шаандагы эрткен үениң, шаанда кижилерниң канчаар чурттап, ажылдап, хосталга, аас-кежик дээш демисежип чорааның чүгле хоочун салгалдың кижилери: адалардан, кырган-ачалардан дыңнап, ном чогаалдардан номчуп билип ап турган мен. «Орус хуулгаазын» деп уран-чечен документалдыг кинонуң бирги сериязындан, делегейде күчүлүг Совет чурттуң эрттип келген төөгүзүн көрдүм.

Бо кинону көрүп оргаш, хоочун салгалдың кижилери шаанда мынчаар шыдажып чурттап, хосталга, аас-кежик дээш мынчалдыр карак-кызыл шыдамыккай демисежип, шүглүп үнүп чораан-дыр ийин деп бодап кээр-дир. А амгы салгалдың кижилери бистер ёзулуг-ла «Чаг иштинде бүүрек, чанчык иштинде тапкы» дег чурттап турар улус-тур бис.

Бо кино мени күш-ажылче улам-на хей-аът киирип, Төрээн чуртумга, коммунизмниң тургузуушкунунга хөй-хөй ажыктыг чүүлдерни кылырынче мени улам-на албадап, меңээ чаа улуг күштерни немеп берди. Хоочун салгалдың кижилери совет эрге-чагырганың социализмни тургузары дээш канчаар маадырлыг ажылдап, демисежип чорааның бо кинодан көрдүм. Коммунистиг ниитилелди тургузары дээш мен база-ла ынчалдыр шудургу ажылдап, демисежир мен.

Д. ООРЖАК,
«Кызыл тудугнуң» ажылчыны.

Ёзулуг кижизидикчи

«Орус хуулгаазын» деп кинонуң дугайында хөй чүүлдерни солуннардан, журналдардан чаңгыс эвес удаа номчугулаан мен. Ооң кадр бүрүзү-ле делегейде улуг шынның — ССРЭ-ниң эрткен оруун төөгүп турар. Бо кино кайгамчык кижизидикчи рольдуг. Ылангыя школачыларга болгаш аныяктарга ооң кижизидикчи ролю үнелеп четпес улуг деп бодаар мен. Чырыткылыг амыдыралды тургузар дээш ада-өгбелерниң канчаар демисежип чорааның аныяк өскен оон билип алырлар.

Бөгүнгү чырыткылыг амыдыралды хоочун салгалдың кижилери канчаар тургузуп каанын билбес, харын чиик амыдырал сүрер, оон кедерезе ажыл кылбас, чүгле маңгыстаарын бодаар чамдык аныяктар бистиң аравыста ам-даа бар. Олар бо кинону көргеш, черле элээн бодаңып, бистиң Төрээн чуртувустуң канчап мындыг күчүлүг чурт апарганын көөрлер.

Ол ышкаш бо кино школаларга болгаш өөредилге черлеринге аажок улуг ажык-дузалыг төөгү ному. ССРЭ-ниң төөгүзүн өөренирлерге ол кайгамчык көргүзүг материал болур. Ооң кадр бүрүзү-ле делегейде улуг шынның—ССРЭ-ниң эрткен оруун тоожуп турар. Бо кино шынчы, бүзүрелдиг, революсчу утка-шынар-биле мени кайгаткан.

Д. КЫЗЫЛ-УРУГ,
Тыва АССР-ниң
школаларының
алдарлыг
башкызы.

Торндайк ашак-кадайның чогаалы

Аннели болгаш Андрэ Торндайк боттарының „Орус хуулгаазын“ деп кинозунуң дугайында

Торндайк ашак-кадай «Орус хуулгаазын» деп кинону тургузар дээш беш чыл дургузунда ажылдап келгеннер. Ооң дугайында **АНДРЭ ТОРНДАЙК** боду мынчаар сантып турар:

— Беш чылдың ажылы дээрге ол — чүс алдан муң метр кинопленка, ол ышкаш Европаның хөй найысылалдарының архивтеринден алдынган кадрлар (аңгы-аңгы кезектери), ооң дөрт муңу барык хөй-ниитиге билдинмес фото-чуруктар, база бир дөрт муңу күрүне архивтеринге болгаш ийи-чаңгыс кижилерге шыгжаттынып чыткан ховар документилер болур; оон өскези кино аппараттыг Совет Эвилелиниң сес чүс муң километр оруктарын эрткени-дир.

Мону Андрэ Торндайк «Орус хуулгаазынны» ССРЭ-ге баштай үндүргенинге холбаштыр эрттирген пресс-конференцияга чугаалаан. Торндайктарның могап-шылааны илдең. Белен-селен кижи бырашпас берге ажылды доосканда ынчанмайн канчаар.

Журналистер оларга чаңчыл болган айтырыгларны салып турганнар:

— Келир үеде планнарыңар чүл?

Андрэ Торндайк микрофонга чедип келгеш:

— Эң-не чажыт планывыс— деп чугаалап эгелээрге, зал шыпшың-на барган. Чүгле кинокамераларның тырттыышкыны шиилээр.

— Шөлээ. Бичии дыштанып алыр херек.

Ынча дээрге адыш часкаашкыннары, хөглүг каткы. Болуушкуннар экранга болуп турда чииги-биле билдинип, режиссерларның карак-кызыл ажылы илдең. Совет кижилер ол кинону— Торндайк ашак-кадайның хуулгаазыны деп, ынчаар бедии-биле үнелеп, экранда маадырларны боттары кылдыр көрүп, документальдыг кино тырттырыкчыларын немец эштерге өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Өөрүп мактаашкын бе? Чок. Хүлээп көрүүшкүн-дүр. Торндайк ашак-кадайның бо кинозу совет күрүнениң төөгүзүнүң улуг көрүнчүү апарган. Авторларга дыка хөй чагааларны, ылаңгыя аныяктарның чагаалары кончуг хөй келгилээн. «Четтирдивис. Силерниң киноңарның ачызында адаларывыстың үе-чергелери апардывыс» дээн чагаалар Совет Эвилелиниң бүгү-ле булуңнарындан ол авторларга амдыгаа дээр шуушпушаан. «Бистер чүгле бодувустуң төөгүвүстү көрүп алган эвес, эрес-маадырларны сагыш сеткиливистен үнеледивис».

Кинонуң кол чедиишкини — экранда болуушкуннарның сеткил-сагышты хайныктырып келиринде болуп турар.

АННЕЛИ ТОРНДАЙК МЫНЧА ДЭЭН:

— Кино шуут-ла докуметальдыг. Ында артистер ойнавайн турар. Болуушкун бүрүзүн болган аайын ёзугаар тырттырган. Маадырларның аппаратче көрүп турар кадрларында безин шии хевирлиг тургустунган чүве чок. Камераны ном делгииринiң ийикпе азы көрүнчүк артынга, чамдыкта ыяштар артынга чажыргаш, оон бичии көзенекчигеш ойгаш, тырттырып турдум... Маадырлар боттарының баштайгы үнүүшкүннерин кажан экранга боттарын көргениниң соонда билип ап турдулар. «Чажыт камераны» ажыглааны чиик орук-биле чоруурун болгаш баштай-ла белеткеп каан көргүзүглерни тырттырарын болдурбаан. Ындыг кадрлар кинода чок. Маадырлар боттарының амыдыралы-биле чурттап турарлар.

Кинонуң чартыындан хөй кадрлар өлүг фото-чуруктар-ла болгай. Кинода өскерилбес болгаш бурунгаар хөгжүлделиг болуушкуннарның аразында чөрүлдээлерни канчап чок кылырыл, маадырларның кинопленкада тырттырган амыдыралы фото-чуруктарда барындан ылгалдыг болгай.

Бо дээрге бир дугааргы бергедээшкин. Торндайктар чогаадыкчы мергежилдиг, амыдыралдың ханызын эскерип көөр чаңчылының ачызы-биле ол бергелерни эрткеннер. Анаа-ла массалыг митинг тырттырып каан бөдүүн чурук Торндайктарга уран чүүлдүң чогаадылгазы, арын бүрүзү — биография, бодал, социал тема болган. Фото-чурукта арын бүрүзү бодамчалыг, экранга үнгеш, кымга-даа дөмейлешпес маадыр болу берген. Торндайктар шимчевес фото-материалдарны чугаалаштырып, амыдыралдың хөгжүлдезин дараалашкан кадрларга шыны-биле тырттырып шыдааннар. Торндайк ашак-кадай сценарийниң композициязынче (тургузарынче) кирип келир.

АНДРЭ ТОРНДАЙК МЫНЧА ДЭЭН:

— Чаа айтырыг тыпты берген. Кинога совет чоннуң хөй адырлыг амыдыралын көргүскен элээн каш тема киирер, бо айтырыгны көрүкчү бүрүзүнүң угаан-сагыжынга артып каар кылдыр кылыры чугула. Чүгле үзүктел чок харылзаа болгаш чаңгыс аай сагыш-сеткилди доюлдурар болуушкуннарлыг турда, көрүкчүнү хайныктырары билдингир.

Кинону чогаадып тургузар талазы-биле амыдырал боду-ла авторларга дузалашкан. Торндайктарга тема бүрүзү-ле фактыларга даянган сюжеттиг тускай очерк болу берген. «Орус революсчулар», «Ажылчын аңгы болгаш тараачыннар», «Капиталистер болгаш помещиктер», «Хаанның өг-бүлези»—бо сюжеттерни «Орус хуулгаазында» кайгамчык мергежил-биле таарыштыр киирген. Кайы-ла бир теманы чырыдып тура, авторлар көрүкчүлерге ону катап-катап көргүзүп бээрлер. Ындыг кадрлар символ апаарлар. Кинону көрүп олура бир-ле символду көрүп кааш, кол теманы дораан сактып кээп болур. Овур-хевирлерниң көрүштүг деңдээр. Көрүкчү төөгүден алдынган улуг темаларны бодап эгелээр. Чогумна хуулгаазын ында. Көрүкчү кинону боду үнелей бээр. Торндайк ашак-кадайның хуулгаазынының улуг үнези болза, ол кино көрүкчү бүрүзүнге үениң овур-хевирин тургузарының аргазын берүп турарында.

«Орус хуулгаазынның» чажыды чогум чүдел дээрзин ол боду канчаар көрүп турарын Андрэ Торндайктан айтырдым.

— Хуулгаазын бисте эвес болдур ийин. Бо «Торндайктарның хуулгаазыны» эвес-тир. Ол марксизм-ленинизмниң хуулгаазыны, коммунизмче бар чоруур ниитилелдиң хуулгаазыны-дыр. «Орус хуулгаазынны» көрген аныяктар биске мынча дээр-дир: «Эрткен үевистиң болгаш амгы база келир үевистиң үе-чергелерин көрдүвүс». Бо дээрге кино дугайында дээди үнелээшкин-дир.

Ындыг үнелээшкинге чоргаарланыр-дыр бис.

Четтирдивис.

Б. КОЗЛОВ,
(АПН-ниң корреспондентизи).

Шынның күштүү

«Орус хуулгаазын» деп кинону көргеш, Коммунистиг партияның чаяаган күзелиниң, совет кижилерниң маадырлыг күжениишкининиң кайгамчыктыынга кижиниң чоргааралы чаягаар-ла хайныгып кээр-дир. Ында көргүскен бүгү-ле чүүлдер шуптузу херек кырында болуушкуннарның ёзулуг документилери болуп турар.

Бо кино чурук болза төөгүлүг документилерниң анаа-ла чыындызы эвес, а бистиң амыдыралывыстың шынныы, коммунистиг идеяларның күштүү ында сиңиккен. Немец өңнүктеривис Аннели болгаш Андрэ Торндайктарның чогаадыкчы тывынгырындан, шудургу дилээшкининден «Орус хуулгаазын» шынап-ла ёзулуг хуулгаазынныг күштүң бадыткалы, илерээшкини болган.

Социалистиг реализмниң бо чогаалы бистиң чогаадыкчы ажылдакчыларывыска үлегер-чижек болуп турары-биле кады, бистиң аныяктарывыска кижизидилгелиг улуг ужур-дузалыг болуп, бистиң херээвистиң тиилелгезинге бүзүрелди улам быжыглап турар-дыр. Бистиң адаларывыс болгаш өгбелеривис, акыларывыс болгаш угбаларывыс амгы үениң аныяк өскеңинге өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг чурталга дээш кандыг аар бергени шыдажып эртип, деңнежир чүвези чок маадырлыг демисежип чорааның аныяк өскенге бо кино чугаалап бээр. «Орус хуулгаазынның» бо талазы-биле ужур-дузазын кижи үнелеп ханмас.

Хаанныг ёзунуң ирик ханазы болгаш дарлаткан чоннуң килеңи, дүүнгү берге хүннер болгаш бистиң чырыткылыг бөгүнгүвүс, даартагыже тиилелгелиг базымывыс—бо бүгүнү кинода кайгамчыктыг күш-биле көргүскен.

«Орус хуулгаазын» деп кино-чурук коммунизмниң идеязының улуг чаагайын бадыткап, бистиң социалистиг Төрээн чуртувуска — Ленинниң төрээн чуртунга, совет кижилерге ынакшыл болгаш хүндүткел ында сиңниккен.

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.
Чогаалчы.

Кижини хайныктырыптар

Москвадан Тываже чанып чорууруум мурнуу чарыында «Художественный» деп кинотеатрга «Орус хуулгаазын» деп кинону көрүп алыр аргалыг болган мен. Ол кино бистиң дүүнгү хүнүвүс-биле бо хүнну деңнеп, дөмейлеп көргүзүп турар. Ону көрүп олура кижи мынчаар бодаар: бистиң чуртувус кыска үениң дургузунда бурунгаар дыка-ла чайыначак базымны кылган-дыр.

Бис атомходтуң тургустунганынга өөрүп, космоска болган тиилелгелерге байыр чедирип, Красноярск ГЭС-тиң тудугжуларының тиилелгезинге чүректиң ханызындан байырлап турар бис. Чуртувустуң нийти амыдыралынга идепкейлиг киржип, боттарывыстың алдарлыг ажыл-херектеривис-биле ооң чедиишкиннерин көвүдедип турар бис.

«Орус хуулгаазын» деп кино— бистиң амыдыралывыстың ёзулуг документалдыг, херек кырында шынны көргүскен. Бо кино кижилер дугайында, коммунизм дугайында сагыш-сеткилди хайныктырып келир кайгамчык улуг чогаал.

Бистиң чуртувустуң караңгыдан, дарлаашкындан болгаш ёозажок ядыы чоруктан хосталгаже киискидип ужуп үнер старт шөлү болза Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болган. Чижеглээр чүве чок ужудуушкунуң кол теоретиги В. И. Ленин, а кол конструктору — большевиктер партиязы. Чырык-чаагай чурталгалыг орукче кижи төрелгетенни баштаарының ролюнга коммунистерни төөгү шилип алган.

Немец кинематографистер бо кинону чогаадып тургузар дээш кайгамчык шудургу ажылдааны илдең. «Орус хуулгаазын» деп кинода кол-ла чүве— бистиң амгы, бо хүнгү амыдыралывысты тырттырып көргүскени канчаар-даа аажок улуг ынакшыл-биле илереттинген. Кино аппарат көрүкчүлерниң мурнунга Совет чурттуң калбак делгем овур-хевирин, ооң колхозтарының, совхозтарының байлакшылдыг шөлдери-биле, трактор, машиналары-биле катай хаара көргүскен.

Кадр санай-ла көрүкчүнүң бистиң эрткен орууувус дээш чоргааралы көдүрлүп, бүзүрел хайныгып кээр. Бо кино кижини хайныктырып келир.

С. БАИР.
Москваның күрүнениң библиотека институдунуң студентизи.

Дүрген, күчүлүг базымнар

Дээрже шаштыгып үне берген хөй каът бажыңнарлыг Америка. Кудумчуларында машиналарның хайымныг агымы. Экономиказы дыка-ла сайзыраңгай. Улуг-улуг заводтарында, фабрикаларында дээш өске-даа бүдүрүлгелеринде хол-биле кылыр ажыл ховар — бүгү-ле чүве механизастаттынган, автоматчыттынган. Ынчан Америка сайзыраңгай-ла турган.

Экономика талазы-биле ындындала чыдып калган, чаа тургустунган Совет Россия чурт иштиниң дайзыннары-биле болгаш даштыкы 14 чурттардан шурап келген интервентилер-биле дайынга мырыңай дамдыы алдараан. Хөй каът бажыңнарлыг, экономиказы сайзырангай Америкага бодаарга чаа тургустунган Совет чурт мырыңай ооң чартыының чартыынгадаа четпес. Машина-техника чок, бүгү-ле ажылды хол-биле кылыр, бетон кылып турар улусту безин көөрге харын-даа каттырынчыг: хөй улус хоюткан малгашты бут-биле таптай бастырып турар, демир хүүректер-биле ажылдап, аар чүъктүг хөй улус быралап көдүрүп турар.

1920 чылда бистиң чуртувус-биле Американың экономика талазы-биле хөгжүлдезиниң деңнелин «Орус хуулгаазын» деп кинода ынчандыр тодаргай деңнеп көргүскен. Совет Россияның ажыл-агыйы ынчаарда чаржынчыг турган.

— Англияны, Германияны, Американы чедер!?—деп, дикторнуң үнү өткүдү-биле дыңналы бээр.

Чүгле чедер эвес, а четкеш ажар! Чүс чыл хире талыгырже сайзырай берген капиталистиг чурттарны канчап чедерил!?

— Ийе, чедер күш бар, ону ынчандыр кылып шыдаар-даа!—деп, диктор бүзүрелдии-биле бадыткап чугаалаар.

Социализмниң тиилелгези дээш демиселге ажылчын кижи бүрүзү бодунуң үлүг-хуузун киирериниң дугайында партияның съездизинге Лениниң чугаазын дыңнаан, ол съездиниң төлээлелириниң бирээзи Москва-Сортировочная станцияның депозунуң слесары, партия үүрүнүң секретары Иван Ефимович Бураков суббота бүрүзүнде-ле коммунистер-биле станцияның депозунга халаска ажылдаарының дугайын шиитпирлээн. Баштайгы коммунистиг субботникке 13 кижи келген ажылдап турар. Ооң соонда субботникке кижилер чоорту-ла көвүдеп ажылдап турар. Бураковка удурткан ажылчыннарның үлегерин муң-муң кижилер эдерип, ажылдап каан шагындан аңгыда, хөй-хөй шактарда халаска ажылдап, улуг патриотчу чорукче көдүрлүп үнүп, социализмниң тиилелгези дээш демиселге боттарының кайгамчык чаагай үлүг-хуузун киирип эгелээр. Совет чуртка баштайгы коммунистиг субботниктер ынчандыр төрүттүннер. Аныяк Совет чуртту таныттынмас кылдыр өскертиптер база. Англияны, Германияны, Американы чедер дугайында большевиктерниң салган сорулгазын күүседири дээш, социализмниң тиилелгези дээш демиселче бүгү чон кайгамчык күштүг шуурган ышкаш көдүрлүп үнер.

Америка бир көөрге ССРЭ делегейде канчаар-даа аажок күчүлүг, сайзыраңгай күрүне апарган, мырыңай чыпшыр чедип келген болган. Экономика, культура талазы-биле ССРЭ-ниң кыска үениң дургузунда ол хире болбаазырап хөгжүй бергениниң сайзыраңгай капиталистиг чурттарның элдепсинип турганын сураглыг шүлүкчү В. Маяковский «Американнар элдепсинип тур» деп шүлүүнде тодаргай бижээн болган.

ССРЭ—ам делегейде эң-не сайзыраңгай, күчүлүг чурт апарган.

Совет Социалистиг Республиканың хамаатызы Юрий Алексеевич Гагарин делегейде бир дугаарында-ла космосче ужудуп үнүп каптагайның хамык чонун кайгаткан. Ооң дараазында... «Ленин» деп атомоход... Делегейде эң-не күчүлүг ГЭС-тер... ССРЭ ам коммунистиг ниитилелди тургузуп турар.

Бир эвес ССРЭ хамааты дайынның болгаш делегейниң ийиги дайынының коргунчуг айыылынга, тенди улуг үрегдээшкинге таварлашпаан болза, ам ооң күчү-күжүн, сайзыраңгайын деңнеп сөглээр сөс черле тывылбас, кижи амыттан улам-на кайгап ханмас турар ийик!

Кыска үениң дургузунда ССРЭ-ниң ол хире бурунгаар, күчүлүг, дүрген базымны кыла каапканы улуг Ленин башкының номналы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы, Совет кижилерниң эрес-маадырлыг күш-ажылчы чоруу, чогаадыкчы, тургузукчу күчүзү-дүр. Ол бурунгаар базым дээрге ленинчи номналдың, коммунистерниң, совет кижилерниң ёзулуг-ла хуулгаазыны олдыр дээрзин Торндайк ашак-кадайның чогаадып тургусканы «Орус хуулгаазын» деп кинода тодаргай көргүскен.

журналист **Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.**

Совет чурттуң алдарлыг төөгүзү

Москваның Ленин дагларында хүлээп алыышкыннар Бажыңынга Аннели биле Андрэ Торндайк ашак-кадайның «Орус хуулгаазын» деп кинозун хөй-ниитиниң төлээлекчилери көрүп турда, ол немец кинематографистер ындыг кинону чогаадып бүдүрер бодал Лейпциг хоорайга болган бүгү герман ажылчын конференциязынга Н. С. Хрущевтуң чугаазының соонда тывылган деп чугаалааннар. Ынчаарда немец ажылчыннарга Никита Сергеевич мынча дээн: «Коммунизм — ол кижи коргар чүве эвес, харын бүгү кижи төрелгетенге ёзулуг аас-кежикти берип турар эң чырык, эң чаагай ниитилел дээрзин коммунизмни чедир билбес кижилер билип аптар апаарга, коргудуп сүртедир политиканың талалакчылары сотка олурарлар ийик».

«Орус хуулгаазын»— ол болза Совет чурттуң алдарлыг төөгүзүнүң дугайында кино-чугаа, ол болза коммунизм тургузукчуларының дугайында ыры. Совет Эвилелиниң дугайында алыс шынны билбес кижилер делегейде ам-даа хөй. Ол кижилерден шынны, боттуг чүүлдү чажырып турар болгай. Ындыг-даа болза черле чажырттынмас болуушкуннар бар. Чижээ, фашизмни чылча шапканы, делегейде кижи бүрүзү ол болза, хамыктың мурнунда, совет улустуң тиилелгези дээрзин билген болгай. Азы черниң баштайгы кылымал спутнигин төөгүге бир дугаар баштай салып үндүргени. Ол болза совет спутник дээрзин бүгүде билген. Азы октаргайже Юрий Гагаринниң ужудуушкуну. Совет Эвилелиниң дугайында меге чүүлдерге бүзүреп, ооң күчү-шыдалынга, мерген угаанынга көңгүс бүзүревестээн кижилер ам кайгаанындан, бо бүгүнүң хеп-хенертен болганын дыңнап каапкаш, алгыра каавыдып, ССРЭ-де чогум чүү ындыг хуулгаазын болу берген чүвел, буржуаз пропаганданың чулчуруушкуннары турбуже, большевиктер бодунуң күжүнүң, идеяларының чаа-улуг планнарын бүзүрелдиг боттандырып турар дугайында улам-на чаа-чаа херечилел чүүлдерни чаяап турарын чүге ам кээп биликсей бергеннерил?

Ол бүгү айтырыгларга кайгамчык бүзүренчиг, кайгамчык тода харыыларны Аннели болгаш Андрэ Торндайктар «Орус хуулгаазын» деп кинода чыгдынган факт-барымдаалар-биле бергеннер.

«Орус хуулгаазынның» авторлары чоорту, кадр бүрүзү-биле-ле «Орус хуулгаазынның» чүден эгелээнниниң, канчаар боттанганын, совет улус көстүп көрбээн кыска хуусаада ХХ вектиң эгезиндеги чартык крепостниктиг, дендии чыдып калган Россияны экономика болгаш ниитилел хөгжүлдезинге көстүп көрбээн бедиктерже көдүрүпкенин бүзүренчиг, угаан-сагышка уттундурбас кылдыр көргүскеннер.

Кинонуң кадрлары биске революция мурнундагы үени көргүзүп, сагындырар. Бистер дендии аар-берге күш-ажылын, шахталарда, нефть тывар черлерде, мастерскаяларда болгаш тараа шөлдеринде шылагзырап түрээн кижилерни көөр бис. Мында хамык ажылды хол-биле, чүгле кижилерниң, ажылчын малдың шыңганнарының күжү-биле кылып турар.

Каракка чаржынчыг күш-ажылды, ядарап түрээн ажылчын кижилерниң аар-берге амыдыралын көргүскен чуруктар-биле кады, кам-хайыра чок мөлчүкчү байларның каас-коя амыдыралын база көргүскен. Ол байларның бажында, хамыктың мурнунда, Романовтарның хааннап тергиидээн өг-бүлези. Кино кадрлардан көрүкчү хаанның өг-бүлезиниң байып-маажып турарының оруктарын, хаанның хүн демдеглелин, чоннуң бүгү-россия чизезинде «кылып турар ажылы» деп айтырыгга Николай II хаанның «Орус черниң ээзи» деп бодунуң кара-туразында бижип орарын көөр.

Экономиктиг болгаш социалдыг хосталга дээш хаан эрге-чагыргага удур күш-ажылчы улус чонну ыдыктыг демиселче көдүргеш, шөлүткен революсчуларга тураскааткан кадрлар кижиниң сеткил-сагыжын канчаар-даа аажок хөлзедиптер.

Аннели болгаш Андрэ Торндайктар көрүкчүлерниң кичээнгейин 1918 чылда Москвага Маркс, Энгельстиң тураскаалының байырлыг ажыдыышкынының төөгүлүг митингизинге доктаадыр. Аңаа Владимир Ильич Ленин чүве чугаалаан. Митингиде кижи дээрге эңдерик. Амдызында ядыы-түреңги бижик-билик билбес-даа бол, элбер-самдар, аш-чут-даа бол, олар кедизинде барып «хуулгаазынны» кылыптарлар деп авторлар көрүкчүнү бүзүредиксээн. Ёзулуг хосталганы чедип алган ол кижилерниң чырыткыланчак келир үеге идегели оларның революсчу тура-соруктуг, дидим шырайларындан шуут илдең.

Бөгүнгү көрүкчүлерге Октябрьның социалистиг Улуг революциязының баштайгы оюнуң байырлалының киржикчилериниң аразынга барып, бүгү делегейни магададып кайгаткан «хуулгаазынны» чогаадып чаяаган кижилер-биле кады турганзыг.

Келир үеже орук. Ол келир үеже оруктуң дендии аар-берге болганын хоочун салгалдың кижилери кончуг эки билир. Аныяктарга оларның адаларының болгаш кырган-ачаларының чурттап эрткен чүүлдери барык-ла билдинмес. Ол төөгүлүг эргилдени аныяк салгалдың кижилеринге каракка көстүп, угаан-сагышка кирип турар кылдыр төөгүнүң факт-барымдаазы-биле кинонуң авторлары кончуг тывынгыр, маргыш чок, ылап шын, бүзүрелдиг көргүзүп шыдааннар.

1920 чылда бистиң Төрээн чуртувустуң ажыл-агыйының буурап-сандараанын, аар-берге байдалда турарын көргүскен кадрларны авторлар көргүскеш, шак ындыг берге үеде В. И. Ленин бай-шыдалдыг АКШ-биле чаржып, ол-ла АКШ-ты экономика, культура хөгжүлдезинге чыпшыр четкеш, ону ажып тиилээринче кыйгырганын көргүскен кадрлар кончуг күштүг.

Аңгы-аңгы кижилерниң салым-чолун көргүскен кадрлар-биле немец кино-режиссерлар бүгү совет чурттуң шапкын хөгжүлдезин кончуг уран-чечен, чедингир, тода билдингир көргүскеннер. Мында Москва-Сортировочная станциязының депозунуң ажылчыны, коммунист Бураковтуң, баштайгы ленинчи субботниктерге киришкен кижилерниң коммунистиг эгелээшкини, мурнунда кедергей ядыы-түреңги суур чурттуг, аас-кежик боор дириг артып калгаш, Совет чазактың, төрээн Коммунистиг партияның ачызында профессор, ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының корреспондент-кежигүнү, атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының оралакчызы апарган Василий Семёнович Емельяновтуң салым-хууларын көргүскени бөгүнгү совет амыдыралда бир мөзүлеш, каракка көстүп турар сеткил-сагышты чоргаарландырып турар боттуг чүүл болуру чугаажок.

Режиссёр Торндайктар совет кижилерниң социал талазы-биле чаалап алган чедиишкиннерин көңгүс билбес көрүкчүлерниң дугайын кажан-даа утпайн турарлар. Чижекке ССРЭ-де чырыдыышкынны алыылы. Өөредилгениң кандыг-даа хевири бисте халас дээрзи билдингир болгай. Буржуаз чурттарның көрүкчүлеринге ол дугайын бүзүредип көргүзери-биле, Торндайктар Магнитогорск хоорайның аныяк ажылчыннары-биле, индустрия техникумунуң сургуулдары-биле корреспондент чугаалажып турар ындыг таварылганы кинода киргеннер. Кандыг-даа белеткел чокка микрофоннуг корреспондент ажылчыннар-биле, сургуулдар-биле шуут чугаалажып, оларның кайызынга-даа дың кара-чаңгыс мындыг айтырыгны салыр: Өөредилге дээш чеже акша төлеп турар силер?

Ол айтырыгны дыңнаан сургуулдарның арын-шырайларында кайгаашкынны көргеш-ле, чүвениң шынын көрүкчү артык сөс чокка-ла эскерип каар кылдыр көргүскени черле кайгамчык. Корреспондентиниң айтырыынга сургуулдар өөредилге дээш акша төлээр хамаан чок, харын өөренип турары дээш стипендия акша ап турар бис деп харыылаарлар. Совет Эвилелинге удур суртаалга алзыпкан барыын чурттарның кижилеринге совет амыдыралда чаңчыл болган ол чүүл ёзулуг-ла көңгүс чаа ажыдыышкын болур.

Кино уран чүүлдүң төөгүзүнге база бир кайгамчыктыг солун, шынны көргүскен, чүгле шын-биле бүткен «Орус хуулгаазын» деп кинону чогаадып тургускан бистиң немец өңнүктеривис — Аннели болгаш Андрэ Торндайктар Совет чазактың, Коммунистиг партияның бедик үнелээшкинин алганнар. Аннели болгаш Андрэ Торндайктарны Совет чазак Ленин орденнери-биле шаңнаан, ГДР-ниң чазаа оларга Национал шаңналды тывыскан.

П. МОСКОВСКИЙ
(«Агитатор» деп журналдан).

РУССКОЕ ЧУДО

ЧУРУКТА: делегейде бирги ужудукчу-космонавт Юрий Алексеевич Гагарин космосче ужудуп үнериниң мурнуу чарыында. Бо чурукту «Орус хуулгаазын» деп кинодан тырттырган.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказының чедиишкини

Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында Керээни даштыкыда канчаар көрүп турары

ВАРШАВА. Москвага ат салган Керээ кижи бүрүзүнге, ооң уругларынга болгаш уругларының уругларынга кедергей улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ол Керээ оларның кадыын болгаш келир үениң салгакчыларын термоядролуг шенелделерниң хоралыг уржуктарындан камгалап турар деп, Польшаның Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Стефан Игнар медеглээн. Москва керээзи—ол дээрге тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказының чедиишкини-дир, ол дээрге угаан-сарыылдың болгаш чаагай сеткилдиг чоруктуң тиилелгези-дир. Делегейниң янзы-бүрү районнарынга атом чок зоналарны тургузар дугайында саналдарны практика кырынга боттандырарынга таарымчалыг байдалдарны ол керээ тургузуп турар.

Польшаның Демократтыг партиязының ТК-зының даргазының оралакчызы Влодзимеж Леховичиниң чугаалааны болза: Москвага Керээге ат салганынга польша улус улуг таарзынышкын-биле байыр чедирип турар. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның хажык чок политиказының чаа чедиишкинин, термоядролуг дайынның кыжаныышкынны чокка чурттаарын болгаш хөгжүүрүн күзеп турар бүгү кижи төрелгетенниң идегелин боттандырарынче орукка баштайгы базымны бистер ол керээден көрүп тур бис.

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың чазааның медеглелинде чугаалап турары болза: үш кавыга ядролдуг шенелделер кылырын хоругдаар дугайында айтырыгның талазы-биле дугуржуушкунну чедип алган чорук болза хамыктың мурнунда, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының ленинчи принцивин удуртулга болдуруп турар Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның тайбынга ынакшылдыг хажык чок политиказының чугула түңнели деп, моол улус болгаш ооң чазаа санап турар.

Моол Арат Республиканың чазаа тайбынга ынакшылдыг моол улустуң тура-соруун болгаш чүткүлүн илеретпишаан, база ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаарының улуг ужур-дузазын билбишаан, ук Керээге доп-дораан каттыжар дээн бодунуң шиитпирин медеглеп турар.

ГАВАНА. Ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында Керээге Москвага ат салганының дугайында дыңнадыгны «Тарде» солун хүннүң кол чаа чүүлү кылдыр онзалап парлаан. Москвадан тодаргай дыңнадыгларны улуг үжүктер-биле өрээш, радио-биле алдынган фото-чуруктар-биле кады парлаан. Керээге ат салган дугайында информацияны Кубаның радиозу каш катап дамчыткан.

НЬЮ-ЙОРК. Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделер кылырын хоругдаар дугайында Керээге Москвага ат салган үш күрүнелерниң күрүне ажылдакчыларынга изиг байырны чедирип база чөптүг болгаш быжыг тайбынче чүткүлге оларның чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээн телеграмманы КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVII сессиязының даргазы Мохаммед Зафрулла-хан (Пакистан) чоруткан. Ат салдынган Керээ чепсек чок болгаш дайын чок делегейни тургузарының оруунга баштайгы базым болур дээрзинге идегелди телеграммада илередип турар.

ТОКИО. Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделер кылырын хоругдаар дугайында Керээге үш улуг күрүнелерниң—Совет Эвилелиниң, АКШ-тың болгаш Англияның—ат салганының дугайында Москвадан медээни япон улус улуг өөрүшкү-биле уткаан.

Хөй-ниити организацияларының төлээлекчизи, эртемден болгаш Нагасаки хоорайның даргазы дээрги Цутому Пагава, хоорайның чурттакчыларының өмүнээзинден Москва Керээзинге байыр чедирбишаан, улуг күрүнелерниң ап турар хемчеглери ядролуг бомбалар чок, чепсек чок делегейниң үезиниң эгези болур дээрзинге идегелин илереткен.

Тараачыннар эвилелдериниң бүгү-япон федерациязының чиңгине секретары Томиюки Такада төөгүлүг дугуржулгага совет найысылалга ат салган чурттарның чазактарының күжениишкиннерин бедии-биле үнелээн. Ядролуг дайынның кыжаныын узуткаар дугайында бүгү кижи төрелгетенниң күзелин амыдыралга боттандырарының херээнге баштайгы чедиишкин чедип алдынганы-биле холбаштыр ол массалыг организацияның бүгү кежигүннериниң өмүнээзинден улуг өөрүшкүзүн ол илереткен. Ооң чугаалааны болза: «Япон тараачыннар ол эгелээшкинни бүгү-ле сагыш-сеткили-биле деткип турар болгаш чер кырынга тайбынны быжыглаарынче аппар чоруур чаа чүүлдер базым-базымы-биле улажыр дээрзинге бүзүреп турарлар».

БОГОТА. «Москва Керээзи болза тайбынче болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынче, Совет Эвилелиниң тиилеттирбес Коммунистиг партиязының болгаш бүгү совет улустуң камгалап турары политикаже орукту ажыдып турар»—деп, колумби солун «Вос де ла Демокрасианың» мурнуку чүүлүнде бижип турар. Тайбың дээш база тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш демисел Колумбияның Коммунистиг партиязының программазының чугула кезээ болуп турар, ынчангаш Колумбияның чону ол Керээни бүрүнү-биле деткип турар деп, мурнуку чүүлдүң түңнелинде чугаалаан.

БАНГКОК. Ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында Керээ — Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарының солуннарының кол темазы болуп турар.

Шенелделерни хоругдаар дугайында Совет Эвилелиниң, Каттышкан Штаттарның болгаш Великобританияның аразында Керээни делегейниң чурттарының кол хөй нуруузу деткип турар деп, таиланд солун «Бангкок Уорлд» бижээн.

Москва дугуржулгазы бирги чергениң чугула болуушкуну-дур, чүге дээрге ол дугуржулга Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразында дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче чүткүлдүг боттандырып турар болгаш арткан айтырыгларны аайлап шиитпирлээринге таарымчалыг байдалды тургузупкан деп, малай солун «Санди Мейл» санап турар.

«Гонконг стандард» солун ол керээни амыдыралчы чугула херекке идегелди болдуруп турар чылышкын-дыр деп адаан. Ол дугуржулга дыка хөй чаагай түңнелдерге чедирер—ол дугуржулга радиоактивтиг тоглаашкыннарның улам ынайгы опдактыг көвүдээшкинин тодаргай үеде болдурбазының аргазын бээр, Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразында харылзааларда дүшкүүрлүг чорукту кошкадыр болгаш чепсегленишкинниң эндере бүдүрер чорукту кошкадырынга идиглиг болур.

ЛИМА. «Ядролуг шенелделерни кезик-чамдык хоругдаан дугайында керээ—ол дээрге чепсегленишкинни бүрүнү-биле дүжүреринче орукка чугула базым-дыр»—деп, Перунуң тайбың дээш шимчээшкининиң даргазы чогаалчы Эрнесто Море медеглээн. Ук керээ болза тайбынның күштериниң тиилелгезиниң түңнели-дир, ынчангаш делегейниң бүгү улустары ону өөрүшкү-биле болгаш идегел-биле уткуп турар деп, ол оон ыңай чугаалаан.

(СЭТА).

БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи **Л. Шокинниң** дамчыдып турары болза:

Агаарга болгаш космос делгеминге база суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Керээге ат салыышкыны Москвага болганы-биле холбаштыр Нью-Йорктуң солуннары ону таарымчалыг кылдыр көрүп турарын бижээн. «Нью-Йорк Уорлд телеграм энд сан» солун ЮПИ агентилелдиң Москвадан дамчыткан дыңнадыын «Керээге ат салыр үезинде найыралчы байдал» деп эге-биле парлап, ол болуушкунну бедии-биле үнелеп көрүп турар.

«Нью-Йорк пост» солуннуң редакция чүүлүнге демдеглээни болза, улустар аразының өске-даа айтырыгларын чугаалажып көөрүнге дугуржулганың киржикчилери шиитпирлиг болуп турар.

Америк телеграф агентилелдери Керээге ат салган соонда, Кремльге болган хүлээп алыышкынга Н. С. Хрущевтуң чугаазын тайылбырлап, бо документ делегейге улуг ужур-дузалыг болур дээн ооң сөстерин онзалап тускайлап турар. Ындыг болза-даа термоядролуг дайынның айыылын бо Керээ чайлатпас дээрзин Хрущев баш удур сагындырган деп агентилелдер бижип турар. Туруп турар ийи социал системаларның аразында үндезин чөрүлдээлерни кандыг-даа керээлер болгаш дугуржулгалар ажып эртип шыдавас дугайында Н. С. Хрущевтуң медеглелин агентилелдер оон ыңай демдеглээн.

Хөй-хөй америк солуннарның бодалы-биле алырга, ядролуг шенелделерни хоруур дугайында Керээни бадылаарынга чамдык сенаторлар удурланып турзажок, ону сенатор бадылаптар.

М. Глезосту истеп-сүрериниң кампаниязы

АФИНЫ. (СЭТА). Манолис Глезоска болгаш чурттуң демократтыг күштеринге удур Грецияның барыын парлалгазының болгаш барыын үзелдиг ажылдакчыларының нүгүлдүг кампанияны өөскүдүп үндүреринге ажыглааны меге медээлерни киирген дээш буруудаткаш, Франс Пресс агентилелдиң удуртулгазын Чаңгыс аай демократтыг чөөн партияның күүскому судка киирген.

«Грек Македония кирген турар ужурлуг автономнуг македон күрүнени тургузар дугайында» «медеглелди» М. Глезос кылган кылдыр тудуп турар бо агентилелдиң дыңнадыы ол кампанияга чылдак болган деп чүве билдингир.

Франс Пресс агентилелдиң нүгүлдүг дыңнадыынга үндезилээш, барыын үзелдиг идегеттер Манолис Глезосту «өскерилген» деп буруудадып, аңаа удур судту организастаарын оралдажып турар. Глезос боду бо дыңнадыгны буруу шаап көрген турбужежок, ам үеде олар Глезостуң кылбаан «медеглелин» истеп көөрүп судта чорудуп турарлар.

М. Глезосту болгаш чурттуң чөөн үзелдиг күштерин бужартадыр дээр боттарының оралдажыышкыны дээш нүгүлдекчилер боттары судтуң мурнунга харыылаар ужурга таваржыр апаар деп «Авги» солун демдеглээн.

Гаитиже халдаашкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Республиканың президентизи Довальениң удурланыкчыларының эки чепсегленген улуг отряды Гаитиниң соңгу эриинде дүжүртүнген. Гаитиниң шериниң офицерлери болгаш солдаттары чораан 250 кижиден тургустунган бо отряд Кап-Аитьен хоорайже угландыр бурунгаарлап кел чоруур.

АП агентилелдиң Санто-Домингодан (Доминикан республика) берген дыңнадыында айтып турары-биле алырга, халдаашкынның киржикчилери республиканың амгы президентизи Франсуа Дювальени дүжүрер сорулгалыг.

ИТАЛИЯ КАТТЫЖАР

РИМ. (СЭТА). Агаарга, космос делгеминге болгаш суг иштинге ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында москва Керээзинге каттыжар деп Италия шиитпирлээн. Август 6-да Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга премьер-министр Леонениң саналын ёзугаар бо шиитпирни хүлээп алган.

Макнамараның медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министри Р. Макнамара Бонндан Вашингтонда чанып келген. Аэродромга чүве чугаалап тургаш, Макнамараның медеглээни болза: сөөлгү ийи чылдарда барыын-герман чепсектиг күштер «иледе тааланчыг» депшилгени чедип алган. Германияның Федеративтиг Республиказының шериг бюджедин 40 хуу көвүдеткенинге күзелиниң онза ханганын ол илереткен. Чоокку ийи чылдарда бонн чазак америк боо-чепсекти 1,3 миллиард доллар түңге садып алыр деп турарын министр демдеглээн.

Африкада дайын одаа

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың чазааның чорудуп турары аймак-сөөк ылгаар политиказының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн Айыыл чок чорук Чөвүлели үргүлчүлеп турар. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чоокта чаа болган хуралынга Филиппиннерниң болгаш Марокконуң төлээлекчилери санал берген.

Мурнуу-Африкада Фервурдтуң расисчи чазааның тургускан байдалы Африкада тайбынга болгаш айыыл чок чорукка шыңгыы кыжаныг болуп турарын Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң бо ийи кежигүннери чурттар демдеглээн. Мурнуу-Африка Республиканы боо-чепсек-биле хандырып турар барыын талакы күрүнелерниң онза харыысалгалыг болурун олар айтып, Мурнуу-Африкада сөөк-язы ылгаар политиканы соксадыры-биле шиитпирлиг хемчеглерни Айыыл чок чорук Чөвүлели алыр ужурлуг деп саналды кииргеннер.

Филиппиннерниң төлээлекчизи Привадо Хименестиң чугаалааны болза, Филиппиннерниң чазаа Мурнуу-Африкага удур экономиктиг хемчеглерни алган болгаш ооң-биле кандыг-даа садыглажылганы соксаткан. «Боо-чепсекти бээрин шууд соксадырын киириштирбишаан, Мурнуу-Африкага удур шыңгыы хемчеглерни» Филиппиннер деткип турарын Хименес медеглээн. «Чамдык барыын талакы күрүнелерниң» тургускан байдалы дээш харыысалганың дугайын чугаалап тура, Марокконуң төлээлекчизи Сиди Бабаның демдеглээни: мурнуу-африк расистерниң шериг күчүзүн көвүдетпишаан, ол күрүнелер байдалды улам айыылдыг болдуруп турарлар.

Мурнуу-Африка дайын одаа кылдыр хуулган болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлели ол чазылдырыышкынның кажан болурун манап шыдавас ужурлуг, ынчангаш далаштыг болгаш шиитпирлиг хемчеглерни алыр болза чогуур деп, Сиди Баба медеглээн. Мурнуу-Африка Республиказа боо-чепсекти бээрин хорууру — ол дээрге эң-не биче хемчег болур-дур деп, ол чугаалаан.

Венесуэланың төлээлекчизи болгаш чанкайшичи хуралга база санал берип, чүве чугаалааннар.

АКШ-ТЫҢ СЕНАТОРЛАРЫ ТӨРЭЭН ЧУРТУНЧЕ ЧОРУПКАН

Ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында Керээге ат салыры-биле холбаштыр Москвага чедип келген турган, Американың Каттышкан Штаттарының бөлүк сенаторлары августуң 7-де төрээн чуртунче ээп чорупкан.

АКШ-тың КНО-да төлээлекчизи Эдлай Стивенсон, сенаторлар Джордж Д. Айкен, Леверет Салтонстолл, Джон Дж. Спаркмэн, Губерт Г. Хэмфри, Джон О. Пасторе, АКШ-тың атомнуг энергия талазы-биле комиссиязының даргазы Гленн Т. Сиборг, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Комитетте АКШ-тың төлээлекчизи Чарльз Стелл болгаш өскелер-даа Москвадан ужудуп чорупкан.

(СЭТА).

Хиросима катаптавас ужурлуг

ХИРОСИМА. СЭТА-ның корреспондентизи **Ю. Вдовинниң** дамчыдып турары болза:

1945 чылдың августа хоорайның атомнуг бомбалаашкындан өлген кижилериниң тураскаалын сактып ёзулаар дээш 30 муң ажыг кижи Хиросимада оларга тургускан тураскаалдың чанынга чыылган. Араатанзыг бомбаларның дүшкен черинде тургусканы Тайбынның парыгынга хоорайның муң-муң чурттакчылары, чурттуң хөй-хөй хоорайларының болгаш префектураларының янзы-бүрү организацияларының төлээлекчилери, атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хорууру дээш делегей конференциязынга киржири-биле Хиросимада чедип келген даштыкы төлээлер келгилээн.

Митингини ажыткан соонда, хоорайның даргазы Хамаи, делегейниң 8-ки конференциязының соонда херелдээшкин аарыындан өлген 29 кижиниң болгаш 18 чылдың мурнунда өлген, ат-сураа чоокта чаа билдинген 127 кижиниң аттарын Хиросимага амызындан когарааннарның дептеринге киир бижээн.

18 чылдың мурнунда 8 шак 15 минута турда хоорайның кырынга коргунчуг чазылдырыышкын болган. Август 6-да бо минуталарда бүгү кижилер 1945 чылдың август 6-да өлген кижилерниң тураскаалын ыыт чокка туруп ёзулаан.

Тураскаалдың дажында бижээни: «Дүвүрээзин чокка удунар, частырыг катаптавас» деп сөстерни чүве чугаалаан хөй кижилер катаптап турган. Хиросиманың чурттакчыларының көрүп эрттиргени ол коргунчуг чүүлдерниң катаптаарын болдурбазынга боттарының шиитпирлииниң дугайын ораторлар чугаалап турган.

Ооң дараазында хоорайның даргазы Хамаи «Тайбынның декларациязын» номчаан. Агаарга, суг адаанга болгаш космос делгеминге ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Англияның аразынга дугуржулганың Москвага чардынганы-биле холбаштыр, ханы өөрүшкүнү илергейлеп тур бис деп, декларацияда демдеглээн.

Москва дугуржулгазын бистиң күзелдеривистиң боттаныышкынынга баштайгы базым кылдыр көрүп, ядролуг чепсекти хоруур болгаш дайынны чайладыр дээш демиселге улам улуг күжениишкиннерни салырынче бүгү чурттарның улустарын кыйгырып тур бис деп, декларацияның түңнелинде демдеглээн.

Москва радиозунче 5 доллар чоруткаш, ол акша-биле чечектер саткаш, ону В. И. Ленинниң Мавзолейинге салырын дилээн америк ажылчын Вильям Суперниң чагаазын чоокта чаа «Правда» солун парлап үндүрген.

ЧУРУКТА: Вильям Супер (оң талазында) болгаш ооң акшазы-биле саткан чечектерни чурукка тырттырып каан Москва радиозунуң харыы чагаазы.

ЮПИ-СЭТА-ның фотозу.

Найыралдың митингизи

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгр-совет найыралдың митингизи Будапештиге чоокта чаа болган. Ол митингини Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитеди болгаш Венгр чазак организастаан дээрзин МТИ агентилел дыңнаткан. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-ның бирги секретары, Венгр Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Янош Кадар венгр партия-чазак төлээлериниң ССРЭ-ге аян-чоруунуң дугайында отчётту бо митингиге кылган.

Өөрүп четтириишкин

Югославияның ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Ф. Горски августуң 6-да ССРЭ-ниң Кызыл Крест болгаш Кызыл чартык ай ниитилелдериниң Эвилелиниң күүскомунуң даргазының хүлээлгезин күүседип турар З. С. Майоровка кээп чораан болгаш Скоплеге чер шимчээшкини-биле холбаштыр харам чок материалдыг дузаламчыны чогуур өйүнде болгаш үре-түңнелдиг көргүскени дээш, совет Кызыл Креске, бүгү совет улуска чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин югослав чазактың болгаш бүгү югослав улустуң өмүнээзинден илереткен.

* * *

Бойдус айыылындан качыгдаан Скопле хоорайның чонунга совет Кызыл Крестиң, бүгү совет улустуң чоруткан белээ югослав Кызыл Крестиң адынга Совет Эвилелинден үзүктел чокка келири үргүлчүлевишаан турар.

Москвадан, Первомайскиден болгаш Львовтан эм, аъш-чем аймаа, хоорайның оран-бажың чок чурттакчылары түр үеде турар он олуттуг 250 майгыннар чедер черинде четкен. Ам Скопле хоорайга чурттаалга черлери тударынга эргежок чугула дилген материалдарны болгаш цементини Новороссийскиден, Архангельскиден, Донец областан, Латвиядан чүдүрген демир орук составтары орукта бар чоруур.

БОНН БОО-ЧЕПСЕКТИ АКШ-ТАН САДЫП АП ТУРАР

БОНН. (СЭТА). ГФР янзы-бүрү хевириниң боо-чепсээн болгаш херекселдерин 5,2 млрд. марка түңнүге 1965 чылга чедир АКШ-тан садып алыр деп, АКШ-тың камгалал министри Макнамараның болгаш ГФР-ниң камгалал министри фон Хассельдиң Боннга чугаалажыышкыннарының чорудулгазында дугуржуп алган. ГФР-де америк шериглерни ажаап-тежээринге үндүрүп турар улуг чарыгдалдарның түңнелинде тыптып келген, америк төлелге балансызынга когаралды дуглаарынга ол түң четчир болуп турар деп, «Генераль-анцейгер» солун айтып турар.

Кызыл хоорайның Крюкова кудумчузунда № 40 бажыңда чурттап турар Махагарова Альбина Ивановна, Кызыл хоорайның Сесерлиг кудумчузунда № 10 бажыңда чурттап турар Махагаров Олег Лазаровичиден чарлыр дугайында херекти көдүрүп турар. Ук херекти Кызыл хоорайның улус судунга көөр.

Ачазы
Дыытпай Намнанович ХОВАЛЫГ
өлген дугайында СЭКП обкомунуң инструктору эш Анай-оол Дыытпаевич Ховалыгга коллективтиң партия болгаш профэвилел организациялары кажыыдалын илередип тур.

„Сугга дүшкеннерниң тынын алганы дээш“ деп медаль-биле Ш. Л. Оюнну шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Сугга дүшкеннерниң тынын камгалап алырынга дидимин болгаш эрес-кызымаккайын көргүскени дээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1957 чылдың февраль 16-да Чарлыынга үндезилээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автотранспорт конторазының слесары Шевчи Лакпаевич ОЮННУ «СУГГА ДҮШКЕННЕРНИҢ ТЫНЫН АЛГАНЫ ДЭЭШ» деп медаль-биле шаңнаар.

**Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары.
К. ДИИГА.**

Кызыл хоорай, 1963 чылдың июль 30.

* * *

Бо таварылга бо чылдың апрель айда улуг хүнде болган. Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автотранспорт конторазының слесары Шевчи Лакпаевич Оюн бодунуң өңнүү, № 2 школаның доозукчузу Борис Люндуп-биле кады садче кирип бар чытканнар. Баштайгы көвүрүгнү эрткелек чорда-ла, корткан, чугаазы келдирлей берген бичии оол аажок девидээн, чүгүрүп келгеш, «акыларым, дузалап көрүңер, бичии оол сугда дүже берди» деп дилей берген.

Боданыр-даа шак эвээш. Олар демги бичии оол-биле кады чүгүрүпкеннер. Ол аразында оолдуң канчап сугже кире бергенин демги оол далаштыг чугаалап чораан. Ужуру чүл дээрге, кезек бичии оолдар дош кырынга чүгүржүп чораан, оларның мурнунга Игорь Фирсов бар чыткан. Оон дош бузулгаш, бичии Игорь дош аразынче кире берген. Паркче кирер көвүрүгден «Совет Тываның 5 чылы» стадионга Шевчи Оюн мырыңай дораан чүгүрүп чеде берген. Бузулган дош аразында, Енисейниң суу агып чыткан черде бичии оолдуң бажы караңайнып чораан. Оюн дээрге чүгүрүп ора-ла тонун уштуп октапкаш, костюмун, идиин-даа ужулбайн, доштуг сугже шымнып кирипкен. Шевчи Оюннуң мага-бодун соок доштар ине дег оон-моон шашкылап турган.

Ынчалза-даа караанга-ла кижи өлүр деп турда, комсомолчу кижи ара кайын доктаар дээр силер, эштип четкеш, оолдуң тонунуң эдээнден Шевчи Оюн барып сегирип алыр орта, оолдуң ылдыртынып чораан дожу аңдарлы берген, ынчангаш оол-даа, Оюн боду-даа дош адаанда сугже кире бергеннер. Эки эштир кижи болгаш, Шевчи Оюн карак чивеш дээр аразында ооң бодунуң костюмунден халбактанып алган оолдуң холун адыра тырткаш, оолду база бир дош кырынче үндүр каапкан. Ынчаарга оолдуң тынын алган Оюннуң бодун ол чоок-кавыга чыылы берген турган кижилер сугдан уштуп алган.

Амгы үеде комсомолчу эрес оол Шевчи Оюн демги-ле транспорт конторазында чолаачы болуп ажылдап турар. Ол ам Тываның найысылалының ногаан ылгытарын, чечектерин суггарып чоруп турар. Чылыг чүректиг аныяк оол Оюн болза Фирсовтарның өг-бүлезиниң кончуг ынак өңнүү болу берген. Ынчаарга ооң тынын алганы бичии Игорь шууд сегээн болгаш ам дөртку классты дооскан. Күзүн ол бешки класска өөренир.

Суд залындан

Арагалаашкынның уржуу

Монгуш Сундак 1944 чылда-ла зоотехник деп тускай мергежилди чедип алгаш, ол-ла мергежилиниң аайы-биле ынчаардагы Бай-Тайга районга каш чыл иштинде ажылдааш, ооң соонда Кызыл хоорайга көдээ ажыл-агый техникумунга башкылап турган үезинде күрүнениң Кызылда башкы институдунга заочно өөренип, 1959 чылда ону ол дооскан болгаш дээди эртемни чедип алган.

Ынчалза-даа Сундак ону чөп ажыглаваан, удатkan чок-ла арагаже сундугуп эгелээн. Онаашкан ажылын каггаш, өг-бүлезиниң, ийи оолдарының амыдыралын-даа бодавайн, үргүлчү-ле арагалаар кижи апарган.

Ол 1959 чылда-ла арага садып ижер акшаны белен арга-биле тыварын бодай берген. Бир-ле хамаатының бажыңындан идик-хепти оорлап садыглааш, ооң өртээ-биле арагалап тура, истелге органынга ол туттургаш, ук херээниң ужун 6 чылда шииттирген. Ол кеземчезинден хуусаа бетинден хосталза-даа, эрткен чылын Чадаана хоорайның чурттакчызы Комбуның 50 акшазын оорлааш, 1 чылда шииттирген. Ол кеземчезинден хосталгаш, бо чылдың июль айда Чадаана хоорайга бир кырган пенсионерниң шагын былаап алгаш бар чыда туттурган.

Бо кемниг херекти үүлгеткенин судка ол ажыы-биле миннип өчээн. Районнуң улус суду ону РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 145 чүүлүнүң 1 кезээ-биле 3 чылда хосталгазын казып шииткен.

Күрүнениң хөй түңнүг акша-хөреңгизиниң күзели-биле дээди эртемге чедир өөренип алза-даа, ниитилелге ажыктыг күш-ажыл кылбас, шак мындыг уптекчи оорга чогуур харыысалганы көргүскени чер-ле чүгүлдүг херек болур.

С. СЕРИН-ООЛ.

Чөөн-Хемчик.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, кыска чаашкыннар база болур. Кызылга чаашкын шоолуг эвес. Диңмирээшкин болуп магатчок. Хат өй-таавында.

Агаарның температуразы: республикага—19—21, а Кызылга — 24—26 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Чаңгыс парус агарып чор» 10, 12, «Орук белдиринге» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Суг адаанының хемези» 11.15, 1.15, «Үш мушкетёр» (2-ги сериязы) 2.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Барабаның хан» 2.30, «Төрээн чуртундан ыракта» 4.30, 6.30, «Демисежип чоруп олура» (2-ги сериязы) 8.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Солдат дугайында баллада» 3.15, 7.15, «Аннушка» 5.15, 9.15 шактарда.
ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: Уругларга программалар 10, «Даартагы сагыш човаашкыннар» 5, 7, 9 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3 телефоннары: Редакторнуң 24 — 63. редакторнуң оралакчыларының 35 — 21. 25 — 38. идеология килдизиниң 37 — 13. харыысалгалыг секретарының 23 — 35. көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 38. 23 — 54. үлегүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64. чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27. Информация килдизиниң 20—60. бухгалтерияның 31—75. корректорларның 21 — 47. солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС — 00885. Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы